

Saimaan ammattikorkeakoulu
Liiketalous Lappeenranta
Liiketalouden koulutusohjelma
Yritysjuridiikka

Jenny Nissinen

Perheyriityksen sukupolvenvaihdos yrittäjän elin- aikana ja sen jälkeen, Case Oy

Opinnäytetyö 2015

Tiivistelmä

Jenny Nissinen

Perheyriksen sukupolvenvaihdos yrittäjän elinaikana ja sen jälkeen, Case Oy, 59 sivua

Saimaan ammattikorkeakoulu

Liiketalous Lappeenranta

Liiketalouden koulutusohjelma

Yritysjuridiikka

Opinnäytetyö 2015

Ohjaajat: lehtori Jarmo Kemppinen, Saimaan ammattikorkeakoulu

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää kohdeyrityksen sukupolvenvaihdoksen verotukselliseen edullisuuteen liittyviä tekijöitä ja kartoittaa tapoja sukupolvenvaihdoksen tekemiseen ja siihen varautumiseen. Tavoitteena oli selvittää, millä tavalla sukupolvenvaihdos tulee toteuttaa yrittäjän elinaikana jotta se olisi verotuksellisesti mahdollisimman edullinen ja mitä tulee ottaa huomioon varautessa tilanteeseen, jossa yrittäjä joutuu yllättäen toimintakyvyttömäksi tai kuolee. Tutkimuksessa käsiteltiin osakeyhtiön sukupolvenvaihdosvaihtoehtoja, laskettiin eri tapojen verotuksellisia kustannuksia ja tutkittiin testamentin, osakassopimuksen ja edunvalvontavaltakirjan merkitystä kohdeyritykselle. Tutkimuksen sukupolvenvaihdoksen tekemistapoina käsiteltiin kauppaa käypään hintaan, lahjanluontoista kauppaa, lahjaa, perintöä ja testamenttia.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tapaustutkimuksena. Aineistona käytettiin kohdeyrityksen tilinpäätöstietoja. Teoria koostuu alan kirjallisuudesta, Verohallinnon ohjeistuksista, Internet-lähteistä ja lainsäädännöstä. Empiriaosuudessa selvitettiin eri toteutustapojen veroseuraamuksia ja erilaisten asiakirjojen merkitystä sukupolvenvaihdokseen ja sen toteuttamistapoihin.

Tulokset osoittivat, että kokonaisverorasituksen perusteella edullisin vaihtoehto kohdeyrityksen sukupolvenvaihdokselle on maksaa 51 prosenttia osakkeiden käyvästä arvosta, kun jatkaja tulee yrittäjän omasta perheestä. Ulkopuoliselle jatkajalle verotuksellisesti edullisin vaihtoehto on kauppa käypään hintaan. Tulosten perusteella kohdeyrityksen tulisi ottaa huomioon testamentin, edunvalvontavaltakirjojen ja osakassopimusten merkitys osakkaan kuolemaan tai toimintakyvyttömyyteen varautumisen kannalta.

Asiasanat: sukupolvenvaihdos, perheyriksen, osakeyhtiö, verotus, edunvalvontavaltakirja, osakassopimus

Abstract

Jenny Nissinen

The change of generation of a limited family company, Case Oy, 59 pages

Saimaa University of Applied Sciences

Faculty of Business Administration Lappeenranta

Degree Programme in Business Administration

Specialisation in Corporate and Financial Law

Bachelor's Thesis 2015

Instructor: Mr Jarmo Kempainen, Senior Lecturer, Saimaa University of Applied Sciences

The purpose of the study was to examine the different alternatives to implement a change of generation in limited family company, which alternative would be the most suitable from the advantageous taxation point of view and examine ways to be prepared for sudden incidents in the family company. The study addressed to company's change of generation and calculated different generation change ways, the relevance of testament, shareholders' agreement and continuing power of attorney for a limited family company. Different generation change ways were also examined: sale at a market price, a gift-like sale, a gift, inheritance and testament.

The study was executed as a qualitative case study. The study material was based on financial statement of the case company. The theoretical part of the study was based on literature, tax instructions, Internet sources and legislation. The empirical part consists of calculations on the taxation of the different succession ways and report of how different legal documents may affect the ways how the change of generation will be executed.

The results of the study showed that the most tax efficient for the Case Oy is to implement the succession as a gift-like sale at 51 percent of the current value if the company will be run by a family member. If the business will be run by someone from outside the company the most tax efficient way is to sell it at a valid price. The results of the significance of the juridical documents were clear. The company should be prepared if the owner suddenly passes away or becomes disabled to run the business.

Keywords: Succession, limited company, limited family company, taxation, testament, shareholders' agreement, continuing power of attorney

Sisällys

1	Johdanto.....	5
1.1	Tutkimuksen tausta.....	5
1.2	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimusongelma	6
1.3	Tutkimuksen viitekehys.....	7
1.4	Tutkimusmenetelmä.....	8
2	Yhtiön omistuksen siirtäminen elinaikana	8
2.1	Sukupolvenvaihdos.....	8
2.2	Yrityksen arvon määrittäminen	9
2.2.1	Todennäköinen luovutushinta	10
2.2.2	Substanssiarvo.....	11
2.2.3	Tuottoarvo	13
2.2.4	Yrityksen käypä arvo substanssi- ja tuottoarvon perusteella	14
2.3	Kauppa	15
2.3.1	Osakekauppa	15
2.3.2	Substanssikauppa	16
2.4	Lahja ja lahjanluonteinen kauppa	18
2.4.1	Täysi ja osittainen verohuojennus	19
2.4.2	Vastikkeeton kauppa.....	20
2.4.3	Luovutusvoitto ja luovutustappio	23
2.4.4	Sukupolvenvaihdoksen verokohtelun ennakointi.....	24
3	Yhtiön omistuksen siirtäminen elinajan jälkeen.....	25
3.1	Perimisjärjestys ja perintövero	25
3.2	Testamentti	28
3.3	Avio-oikeus ja avioehtosopimus.....	31
3.4	Edunvalvonta	33
3.5	Osakassopimus ja yhtiöjärjestys	35
4	Kohdeyrityksen sukupolvenvaihdoksen toteuttaminen	39
4.1	Sukupolvenvaihdos elinaikana.....	39
4.1.1	Kohdeyrityksen arvonmäärittäminen	39
4.1.2	Kauppa käypään hintaan.....	41
4.1.3	Lahjanluonteinen kauppa	42
4.1.4	Lahja	45
4.2	Sukupolvenvaihdos elinajan jälkeen	46
4.2.1	Testamentin merkitys	47
4.2.2	Osakassopimuksen merkitys.....	48
4.2.3	Edunvalvontavaltakirjan merkitys	50
4.2.4	Perintöverotus	50
5	Yhteenveto ja päätelmät	52
	Taulukot.....	58
	Lähteet.....	59

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta

Talouden rakennemuutoksesta ja taantumasta johtuen työvoiman tarve on vähentynyt Suomessa. On tärkeää, että työvoimaresurssit saadaan tehokkaaseen käyttöön, sillä se on edellytys hyvinvointivaltion rahoitukselle. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2014.) Yrittäjyyden vaikutukset Suomen työllisyyteen, hyvinvointiin ja kansantalouden menestykseen ovat merkittäviä. Elinkelpoisten yritysten toiminnan jatkuvuus on turvattava, sillä erityisesti kannattavaa yritystoimintaa harjoittavilla yrityksillä on merkitystä. Vuosien 2012 ja 2017 välillä pelkästään sukupolvenvaihdoksia on odotettavissa 17 000 kappaletta. Tämän voidaan odottaa vaikuttavan merkittävästi työllisyyteen. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2012.)

Euroopan komissio on todennut, että perheyriyten sukupolvenvaihdoksia tulisi edistää. Sukupolvenvaihdoksien edistämisen katsotaan helpottavan työpaikkojen määrää, sillä liiketoiminnan siirto säilyttää keskimäärin viisi työpaikkaa, kun uusi yritys luo keskimäärin kaksi työpaikkaa. Perheyriyten barometrin mukaan sukupolvenvaihdoksen suurimmat haasteet ovat verotus, rahoitus ja jatkajan valitseminen (Perheyriyten liitto).

Sukupolvenvaihdoksella tarkoitetaan yrityksen omistussuhteen muutoksia. Yritys siirretään toimintaa jatkavalle omistajan elinaikana tai se siirtyy vasta hänen kuoltuaan. Yleensä jatkaja on luovuttajan perheestä tai muu lähisukulainen, mutta jatkaja voi tulla myös lähipiirin ulkopuolelta. Sukupolvenvaihdos voidaan toteuttaa vaiheittaisena, hitaasti etenevänä prosessina tai se voi tulla esiin yllättäen omistajan kuoleman jälkeen. Verotus ohjaa sukupolvenvaihdosta sitä suunniteltaessa ja toteutettaessa. Yrityksen sukupolvenvaihdos on aina tapauskohtainen, joten jokainen sukupolvenvaihdostilanne on selvitettävä erikseen ja on mietittävä kohteena olevaan yritykseen sopivimmat keinot sukupolvenvaihdoksen suorittamiseen. Onnistuneen sukupolvenvaihdoksen avaintekijöinä pidetään pitkää suunnittelu-aikaa ja oikeaa siirtohinnoittelua. (Immonen & Lindgren 2013, 1, 5.)

Sukupolvenvaihdoksen suunnittelu on tullut ajankohtaiseksi myös eteläkarjalaiselle perheyriykselle, jonka omistus on jakautunut kuuden henkilön kesken.

Kohdeyrityksellä oli tarkoituksena paneutua asiaan noin kymmenen vuotta sitten, mutta aika ei riittänyt. Sukupolvenvaihdossuunnitelmalle on tarvetta, mikä tarjosi minulle mahdollisuuden tutustua aiheeseen, jota en ole käsitellyt aikaisemmin, ja tehdä opinnäytetyö, jolla on todellinen tarve.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimusongelma

Tutkimuksen ensisijaisena tavoitteena on selvittää, miten kohdeyrityksen sukupolvenvaihdos tulisi tehdä, jotta se olisi verotuksellisesti mahdollisimman edullista. Opinnäytetyö koskee osakeyhtiömuotoista yritystä ja siinä mahdollisesti tulevaisuudessa tehtävää sukupolvenvaihdosta. Työssä selvitetään vaihtoehtoja yritystoiminnan luovuttajan elinaikana suoritettavan sukupolvenvaihdoksen toteuttamiseksi ja otetaan selvää, miten omistajan äkilliseen kuolemaan tai muuhun vastaavanlaiseen tilanteeseen tulisi varautua. Tutkimuksessa pyritään löytämään ratkaisut seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten sukupolvenvaihdos tulisi toteuttaa yritystoiminnan luovuttajan elinaikana verotuksellisesti mahdollisimman edullisesti?
2. Miten sukupolvenvaihdos tulisi toteuttaa yritystoiminnan luovuttajan kuoleman tai muun äkillisen tapahtuman seurauksena verotuksellisesti mahdollisimman edullisesti?
3. Miten kohdeyrityksen tulisi varautua yritystoiminnan luovuttajan kuolemaan tai toimintakyvyttömyyteen yritystoiminnan jatkumisen takaamiseksi?

Työn toissijaisina tavoitteena on selvittää, tulisiko sukupolvenvaihdos toteuttaa siten, että vain yksi henkilö jatkaa yritystoimintaa, vai onko useamman jatkajan vaihtoehto parempi.

1.3 Tutkimuksen viitekehys

Sukupolvenvaihdos on laaja ja monipuolinen aihe käsiteltäväksi, sillä siihen liittyy niin juridisia, psykologisia, sosiaalisia ja kulttuurillisiakin seikkoja. Tässä työssä sukupolvenvaihdosta käsitellään pääasiallisesti verotuksellisesta näkökulmasta. Tarkastelun kohteeksi on otettu tilanne, jossa yritystoiminnan jatkaja on löytynyt joko yrityisperheen lähipiiristä tai yrityksen ulkopuolelta.

Vaihtoehtoja sukupolvenvaihdokseen on useita, mutta lainsäädännön merkitys tulee huomata sukupolvenvaihdoksen toteuttamisessa. Sukupolvenvaihdoksen päävaihtoehtoina ovat kauppa käypään hintaan, lahjanluonteinen kauppa, jossa kauppahinta on yli 50 mutta alle 75 prosenttia käyvästä hinnasta tai alle 50 ja vähintään 75 prosenttia käyvästä hinnasta ja kokonaan vastikkeeton luovutus eli lahja (Immonen & Lindgren 2013, 5.) Luovutus voidaan tehdä substanssi-kaupalla, joka on liiketoimintaa koskeva kauppa tai omistuskaupalla, jossa jatkaja ostaa luopujan omistuksen yrityksestä. Osakeyhtiömuotoisessa yrityksessä omistuskauppa tarkoittaa osakkeiden myymistä. (Immonen & Lindgren 2013, 24.) Yrityksen luovuttamisesta voidaan määrätä myös testamentilla. Tarve sukupolvenvaihdokselle voi tulla yllättäen. Yrityksen omistaja voi kuolla tai tulla toimintakyvyttömäksi. Omistajan kuollessa yritysomaisuus siirtyy laissa säädetyn perimisjärjestyksen mukaan. Jos omistaja on tehnyt testamentin, siinä saattaa olla määräyksiä omaisuuden jakamisesta. Toimintakyvyttömyystapauksessa merkitystä saattaa olla osakassopimuksilla ja edunvalvontavaltakirjoilla. (Mäkelä 2013, 85, 91, 177.)

Työn ulkopuolelle rajataan sukupolvenvaihdokseen liittyvät psykologiset, sosiaaliset, kulttuurilliset ja rahoitukselliset seikat. Työssä ei käsitellä myöskään yhtiön purkamista ja jakautumista sukupolvenvaihdosta tehtäessä eikä osakeanteja tai -lunastuksia. Työn tarkoituksena ei ole luoda uutta teoriaa, vaan soveltaa jo olemassa olevaa teoriaa käytäntöön, kohdeyritykseen sopivalla tavalla. Toisaalta tutkimuksessa tutkittavat asiat luovat kohdeyrityksen käyttöön uutta tietoa, jota yritys voi toivottavasti hyödyntää sukupolvenvaihdosta toteuttaessa. Edunvalvontavaltakirjojen ja osakassopimusten käsittely sukupolvenvaihdoksen suunnitellussa on harvinaisempaa.

1.4 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyön keskeisenä tavoitteena on kohdeyrityksen sukupolvenvaihdoksen määrittely, analysointi ja ratkaisun saavuttaminen, joten tutkimusmenetelmäksi valikoitui kvalitatiivinen eli laadullinen tapaustutkimus. Kyseessä on niin sanottu single–case-tutkimus, jossa otetaan tarkastelun kohteeksi vain yksi tapaus, kohdeyritys. (Eriksson & Koistinen 2005). Tapaustutkimukselle on ominaista sen pyrkimys selvittää jotakin, mikä ei ole entuudestaan tuttu ja vaatii lisäselvitystä (Laine, Bamberg & Jokinen, P. 2007, 10).

Tapaustutkimuksen avulla on mahdollista saada yksityiskohtaista tietoa kohdeyrityksestä ja siten syvällisempää ymmärrystä siitä, mikä sukupolvenvaihdoksen toteuttamisvaihtoehdoista olisi sopivin kohdeyrityksen tapauksessa. Tutkimuksen aineistona ovat olleet pääasiassa kohdeyrityksestä käyttöön saadut tasekirjat, joiden perusteella on tehty laskelmia yrityksen arvosta ja sukupolvenvaihdoksen verotuksellisista seuraamuksista, ja Verohallinnon ohjeistukset, lainsäädäntö ja sukupolvenvaihdoksesta kirjoitettu kirjallisuus. Testamentit on huomioitu, mutta niitä ei voitu käyttää tutkimuksen aineistona. Kohdeyrityksestä saadun aineiston keruu on tapahtunut käsin yrityksen arkistoista. Analysointi tapahtui tutkijan toimesta, mutta analysoinnin oikeellisuuden turvaamiseksi analysoinnin tulokset käydään läpi myös yrityksen edustajan kanssa.

Opinnäytetyö sisältää salassa pidettäviä tietoja. Yrityksen nimi ja tutkimuksessa käytettävät yritykseen liittyvät tiedot pidetään salaisina eikä niitä julkisteta. Opinnäytetyössä esiintyvät luvut on muutettu, mutta muutoksella ei ole vaikutusta tutkimuksen lopputulokseen.

2 Yhtiön omistuksen siirtäminen elinaikana

2.1 Sukupolvenvaihdos

Yrityksen sukupolvenvaihdoksella tarkoitetaan yrityksen omistajasuhteiden muutoksia, jolloin yritys siirretään omistajan elinaikana tai hänen kuoltuaan toiminnan jatkajalle. Yrityksen sukupolvenvaihdosta ei tulisi tehdä hätiköiden vaan siihen tulisi siirtyä vähitellen, mieluiten useita vuosia ennen sen toteutusta. Käy-

täntö on osoittanut, että sukupolvenvaihdoksen suunnittelu olisi hyvä aloittaa 3–5 vuotta ennen kuin vaihdoksen suhteen tehdään ratkaisuja. Etukäteen suunnittelu tuo kuitenkin haasteensa erityisesti verotuksellisesti, sillä verolainsäädännölle on ominaista sen nopea muuttuminen. (Immonen & Lindgren 2013, 1,5; Lakari & Engblom 2012, 13.)

Onnistuneeseen sukupolvenvaihdokseen päästään, kun vaihdosta suunnitellaan pitkään ja se hinnoitellaan oikein. Oikea toteuttamistapa vaihtelee sen mukaan, tuleeko yrityksen jatkaja lähipiiristä vai haetaanko jatkajaa yrityksen ulkopuolelta. Jos jatkaja löytyy perheen sisäلتä, sukupolvenvaihdoksessa voidaan hyödyntää erilaisia tuloverotuksen ja perintö- ja lahjaverotuksen huojennuksia. Jatkajan ollessa yrityksen ulkopuolinen korostuvat vaihdoksessa tavallisen yrittäjäkaupan piirteet. Ostajana voi olla myös yrityksen avainhenkilö kuten sen työntekijät, jolloin puhutaan Employee-Buy-Out eli EBO-kaupasta. (Immonen & Lindgren 2013, 5.)

Sukupolvenvaihdosta tehtäessä on huolehdittava, että yrityksen käypä arvo ja varallisuus rakenne analysoidaan tarkasti. Useimmiten omistajavaihdoksen toteuttamisessa käytetyt vaihtoehdot ovat kauppa käypään hintaan, lahjaluonteinen kauppa, jossa kauppahinta on vähintään 75 prosenttia käyvästä hinnasta, lahjaluonteinen kauppa, jossa kauppahinta on yli 50 mutta alle 75 prosenttia käyvästä hinnasta, lahjaluonteinen kauppa, jossa kauppahinta maksetaan, mutta sen määrä on alle 50 prosenttia käyvästä hinnasta ja täyslahja eli kokonaan vastikkeeton luovutus. (Immonen & Lindgren 2013, 5.) Useimmiten yrityksen luovutus tapahtuu osittain vastikkeettomasti (Kukkonen & Walden 2014, 248).

2.2 Yrityksen arvon määrittäminen

Yrityksen arvoa määriteltäessä on aina otettava huomioon yrityksen toiminta ja tilanne, jossa yrityksen arvoa määritetään. Yrityksen arvon määrittelyn tapa on tapauskohtaista. (Verohallinto 2012.) Arvon määrittämiseen on eri tapoja. Tärkeimmät tavat tätä tutkimusta silmälläpitäen ovat todennäköisen luovutushinnan laskeminen (käypä arvo), substanssiarvon ja tuottoarvon laskeminen, joista kaksi jälkimmäistä liittyvät laskennallisen hinnan laskemiseen. (Leppiniemi 1999, 14.)

2.2.1 Todennäköinen luovutushinta

Julkisesti noteeraamattoman osakeyhtiön osakkeen todennäköinen luovutushinta määritetään ensisijaisesti vertailuluovutuksissa käytettyjen kauppahintojen perusteella. Vertailuluovutus edellyttää, että luovutus on tapahtunut lähellä verovelvollisuuden syntyä ja sen osapuolina ovat toisistaan riippumattomat tahot vapaassa markkinatilanteessa. Vertailukelpoisena pidetään ainoastaan luovutusta, jonka jälkeen yrityksen ympäristössä tai toiminnassa ei ole tapahtunut olennaisia muutoksia. Jos osakkeista maksettu kauppahinta perustuu olennaisesti osakkuudestaan luopuvan henkilön omaisuuteen ja työpanokseen, eikä henkilö ole jäämässä yrityksen palvelukseen, kauppahinta ei sovellu sellaisinaan käytettäväksi käypänä arvona. (Verohallinto 2012, 31–32.)

Osakeyhtiön osakkeen käypä arvo lasketaan jakamalla yrityksen käypä arvo osakkeiden lukumäärällä. Osakkeiden lukumäärä on verovelvollisuuden syntyhetkellä yhtiön ulkona olevien osakkeiden määrä. Jos yrityksen nettovarallisuus on negatiivinen osakkeen arvoa määrittäessä, mutta yrityksellä on kuitenkin tuottoarvoa ja jatkuvaa yritystoimintaa, velkojen varat ylittävä osuus otetaan huomioon yrityksen käypää arvoa vähentävänä tekijänä. (Verohallinto 2012, 37.)

Yrityksen osakkeen arvon määrittämisessä ei oteta huomioon osakkeen kuulumista enemmistö- tai vähemmistöosakkeisiin, osakkeiden erilaisuutta, osakkeeseen liittyvää lunastus- tai suostumuslauseketta tai muuta osakkeen erityispiirrettä. Jos tällainen seikka koetaan vaikuttavan osakkeen arvon muodostumiseen, tekijä voidaan perustellusta selvityksestä ottaa huomioon, kun käypää arvoa määritetään. Selvityksessä on selvitettävä, miten osakkeen käypä arvo määräytyy kyseisessä tapauksessa tai mitä vaikutuksia erityispiirteellä on käypään arvoon. (Verohallinto 2012, 37.)

Todennäköisen luovutushinnan laskeminen tehdään yrityksen liiketaloudellisen arvon kautta arvonmäärityshetkellä, ja se voidaan laskea seuraavalla kaavalla: todennäköinen luovutushinta – erilliskustannukset. Todennäköinen luovutushinta on myös mahdollista laskea selvittämällä yrityksen yksittäisen osakkeen arvo luovutushinnan perusteella tai sen arvo voidaan johtaa koko yrityksen arvosta.

Jälkimmäisessä tavassa osakkeiden arvo katsotaan olevan sama sekä enemmistö- että vähemmistöosakkuuksissa. (Leppiniemi 1999, 14.)

Tapa 1: todennäköinen luovutushinta – luovutuskustannukset

Tapa 2: yrityksen arvo / ulkona olevat osakkeet (lkm)

Laskennallisen hinnan perusteella tehtävä yrityksen arvonmääritys voi tulla kyseeseen silloin, kun yrityksellä ja osakkeilla ei ole markkinahintaa, vertailuluovutus ei sovellu, eikä yritystä tarjota julkisesti myytäväksi. Tällaisessa tilanteessa markkinahinta korvataan laskennallisella hinnalla, joita ovat substanssiarvo ja tuottoarvo. Edellä mainitut ovat tyypillisimpiä markkinahinnan korvaavia laskennallisia hintoja. (Leppiniemi 1999, 14–15.) Substanssi- ja tuottoarvon perusteella määritetään yrityksen käypä arvo perintö- ja lahjaverotuksessa. Nämä kaksi tapaa eivät ota huomioon yrityksen ja sen toimintaympäristön ominaispiirteitä. Tehtiinpä arvon määritys millä tavalla vain, verotuksessa yrityksen minimiarvona pidetään substanssiarvon perusteella laskettua arvoa. (Verohallinto 2012, 32.)

2.2.2 Substanssiarvo

Substanssiarvolla tarkoitetaan yrityksen varojen ja velkojen välistä erotusta. Taseesta laskettava substanssiarvo kertoo yrityksessä olevan velattoman varallisuuden määrän. Kun substanssiarvoa lasketaan, varat on arvostettava niiden todennäköiseen arvoon ja niistä on vähennettävä luovutuksesta seuranneet menot. (Leppiniemi 1999, 52.) Substanssiarvoa varten selvitetään käyttöomaisuuden, sijoitusten ja vaihto-omaisuuden todellinen hinta. Arvo kertoo yrityksen omaisuuden arvon ja antaa yritykselle sen pohjahinnan. (Yrittäjät 2009.) Jos yrityksen velat ovat sen varallisuutta suuremmat, yrityksen substanssiarvo on nolla. Velkojen varat yrittävä määrä pienentää yrityksen käypää arvoa. (Verohallinto 2012, 32.)

Substanssiarvoa laskettaessa yrityksen varat ja velat määritetään yrityksen viimeksi päättyneen tilikauden taseen mukaan. Jos yhtiökokous on vahvistanut osatilikauden tilinpäätöksen mukaisen taseen, sitä voidaan käyttää yrityksen arvon määrittämisessä. Tasetta, joka on valittu arvon määrittämisen laskemi-

seen, oikaistaan vastaamaan varallisuustilannetta. Jos yrityksen omaisuus on olennaisesti muuttunut tilinpäätösajankohdan ja verovelvollisuuden syntymisen välisenä aikana, tase on oikaistava. (Verohallinto 2012, 32.)

Yrityksen varat ja velat arvostetaan niiden käypään arvoon. Yksittäisen varallisuuserän arvostaminen tapahtuu tasearvon tai muun käytettävän tiedon perusteella. Kun yrityksen substanssiarvoa määritetään, varallisuuserien arvostaminen on tehtävä joka erälle yksittäin. Substanssiarvon tarkoituksena on määrittää arvo koko yritykselle, ei ainoastaan sen yhdelle osalle. (Verohallinto 2012, 33.)

Aineettomien hyödykkeiden arvostamisen kohdalla perustamis- ja järjestelymenoilla ei katsota olevan varallisuusarvoa. Niitä ei siis lueta varoiksi. Tutkimus- ja kehittämismenot ja liikearvo (goodwill) katsotaan varoiksi ja arvostetaan tasearvoon. Lähtökohtaisesti aineettomat oikeudet, eli immateriaalioikeudet arvostetaan samalla tavalla tasearvoon. Jos oikeudet tuottavat merkittävästi tuloa, ne voidaan arvostaa tuottoarvon perusteella. Pitkävaikutteiset menot, kuten mainoskampanjat arvostetaan tasearvoon. Maa- ja vesialueet käsitellään erikseen maapohjan ja rakennuksen osalta. Jos kohteena on kuitenkin koko kiinteistö eli rakennus ja tontti yhdessä, arvostaminen tapahtuu kiinteistökokonaisuuden perusteella. Maa- ja vesialueet arvostetaan vähintään tasearvoon. (Verohallinto 2012, 12–13, 33.)

Koneiden ja kaluston kohdalla arvostaminen tapahtuu tasearvon mukaan. Yrityksen varallisuuden muodostuessa merkittävilta osin ajoneuvoista, työkoneista tai muista vastaavista hyödykkeistä, joille voidaan määrittää todennäköinen luovutushinta, käytetään arvostamisessa tasearvoa korkeampaa käypää arvoa. Muut aineelliset hyödykkeet, ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat arvostetaan tasearvoon. Sijoitusten kohdalla julkisesti noteeraamattoman tytäryhtiön ja merkittävän osakkuusyrityksen osakkeet arvostetaan käypään arvoon yleensä substanssi- tai tuottoarvon perusteella. Näiden yritysten osakkeiden arvona pidetään vähintään tasearvoa silloin, kun yrityksen toimintaa on tarkoitus jatkaa. Sijoitusrahasto-osuudet arvostetaan rahastoarvoon, joka on rahoitusyhtiön laskema ja julkaisema. Jos arvoa ei ole laskettu kuolin- tai lahjoituspäivälle, arvostus tehdään lähimmän päivän arvon mukaisesti. (Verohallinto 2012, 34, 6.)

Vaihto-omaisuus, lukuun ottamatta arvopapereita ja sijoitusrahasto-osuuksia, arvostetaan tasearvoon. Rahoitusarvopaperit kuten joukkovelkakirjalainat, muut velkasitoumukset ja julkisesti noteeratut osakkeet ja muut arvopaperit arvostetaan pörssissä toteutuneen kaupan noteerauksen arvoon tai lähimmän päivän kurssiin. Arvostaminen tapahtuu ostokurssiin tai lähimmän päivän kurssiin, jos kauppia ei ole tapahtunut. Jos luotettavaa noteerausta ei ole mahdollista saada, arvostaminen tehdään nimellisarvoon tai hankintamenoon korkoineen. Julkisesti noteerattavien arvopapereiden arvo määritetään kuolinpäivänä tai lahjoituksen täyttymispäivänä. Arvostaminen tehdään toteutuneen kaupan noteerauksen mukaiseen arvoon. Arvostus on tehtävä vähintään päivän kauppia alimpaan arvoon. Jos arvopapereilla ei ole tehty kauppia, arvostetaan ne ostonoteerauksen mukaiseen arvoon. Rahat ja pankkisaamiset arvostetaan tasearvoon. Pakolliset varaukset vähennetään varoista. (Verohallinto 2012, 34, 5–6.)

Laskennallisia verovelkoja ei lähtökohtaisesti oteta huomioon substanssiarvoa pienentävänä tekijänä, sillä niitä ei yleensä voida pitää velkoina. Kirjanpitolain (1336/1997) mukaisia laskennallisia velkoja voi aiheutua tilinpäätössiirroista, kuten vapaaehtoisista varauksista ja poistoerosta sekä arvonnkorotuksista. Velkaa ei ole myöskään verovelka, joka aiheutuu omaisuuserän tasearvoa korkeamman käyvän arvon käyttämisestä substanssiarvon laskemisessa. Tällaisesta verovelasta puhutaan nimellä piilevä verovelka. Piilevän verovelan vähentämiselle on annettu lupa silloin, kun verovelvollinen selvittää kyseisen erän realisoidun lähitulevaisuudessa. Piilevän verovelan laskukaava osakeyhtiössä on $0,25 \times (\text{käypä arvo} - \text{tasearvo})$. Taseen vieras pääoma arvostetaan tasearvoon. Jos yritykselle on syntynyt velvoitteita arvostuksen perusteeksi valitun tilinpäätöksen mukaisen tilikauden päättymisen jälkeen, velvoitteet on vähennettävä yrityksen varoista. Tällainen erä on esimerkiksi osingonjakovelka silloin, kun päätös osinkojen jakamisesta on tehty ennen verovelvollisuuden syntymistä. (Verohallinto 2012, 34–35.)

2.2.3 Tuottoarvo

Yhtiön tuottoarvon selvittäminen tehdään yrityksen historiatietojen perusteella (Verohallinto 2012, 35). Tuottoarvo lasketaan vähintään kolmen vuoden keskimääräisen nettotuloksen perusteella. Jos yritys on saanut tai antanut konser-

niavustuksia, ne tulee oikaista nettotuloksessa. Oikaistava on myös muut satunnaiset erät, kuten käyttöomaisuuden luovutusvoitot ja -tappiot sekä lahjoitukset ja poistoeron muutokset ja varaukset. Tuloverot otetaan huomioon tuottoarvon laskennassa verovuoden oikaistun tuloksen mukaisena laskennallisena kustannuksena. Verokustannus lasketaan osakeyhtiön yhteisöverokantana käyttäen voimassa olevaa verokantaa, joka on 20 prosenttia vuonna 2015. Jos yrityksen tulos on tappiollinen, tappion vähentämisestä aiheutuva verovaikutus otetaan huomioon lisäämällä tappiolliseen tulokseen verokannan mukainen vero. Jos yrityksen tulos lasketaan 12 kuukaudesta poikkeavalta tilikaudelta, tulos tulee muuttua 12 kuukauden tilikautta vastaavaksi. (Leppiniemi 1999, 527–528; Verohallinto 2012, 35; Verohallinto 2013b.)

Tuottoarvo saadaan pääomittamalla oikaistujen tulosten keskiarvo. Keskiarvo pääomitetaan tuottovaatimuksen mukaisella korkokannalla, joka on yleisen verotuskäytännön mukaan 15 prosenttia. Perustellusti korkokantana voidaan korkeampaa tai matalampaa korkoa. Tuottoarvo lasketaan seuraavalla kaavalla:

$\text{arvo} = T/i$, jossa T on keskimääräinen vuositulo ja i on pääomituskorkokanta.

Jos yrityksen vuositulosten keskiarvoksi saadaan negatiivinen luku, yrityksen tuottoarvo on nolla. Tilanteessa jossa yhtiön tuottoarvo on substanssiarvoa suurempi, verotuksessa käytettävä käypä arvo määritetään tuottoarvon ja substanssiarvon keskiarvolla. Jos yrityksen tuottoarvo on pienempi kuin substanssiarvo, yrityksen käypä arvo vahvistetaan substanssiarvon mukaisesti. (Verohallinto 2012, 35; Leppiniemi 1999, 527–528.)

2.2.4 Yrityksen käypä arvo substanssi- ja tuottoarvon perusteella

Yrityksen käyvän arvon määrittäminen substanssi- ja tuottoarvon perusteella tapahtuu yleensä siten, että tuottoarvon ollessa substanssiarvoa suurempi käypä arvo on tuottoarvon ja substanssiarvon keskiarvo. Jos substanssiarvo on tuottoarvoa suurempi tai yhtä suuri, käypänä arvona pidetään substanssiarvon määrää. (Verohallinto 2012, 36.)

Yrityksen tapauskohtaisella tarkastelulla voidaan päätyä tulokseen, että tuottoarvon painoarvon tulisi olla suurempi. Suurempi tuottoarvon painottaminen voi

tulla kyseeseen silloin, kun yrityksen tulos on ollut suuri usean vuoden ajan ja tulot eivät ole jääneet yritykseen. Pelkästään tuottoarvon perusteella määriteltävä käypä arvo on myös mahdollista niin sanotuissa ideayrityksissä, joissa yrityksen arvo määräytyy muiden tekijöiden kuin taseen erien mukaan. (Verohallinto 2012, 36.) Jos yrityksen tuottama tulos perustuu olennaisesti henkilöön, joka jää pois yhtiön toiminnasta, substanssiarvon painoarvo on keskimääräistä suurempi. Mahdollista on edellisen perusteella, että yrityksen käypä arvo määritetään pelkän substanssiarvon perusteella. Tilanteessa, jossa yritys toimintaa ei ole tarkoitus jatkaa, yrityksen arvo määritetään substanssiarvon mukaan. (Verohallinto 2012, 36.)

2.3 Kauppa

Yrityksen myyntiin on erilaisia rakennevaihtoehtoja. Luopuja voi esimerkiksi myydä yrityksen omistuksen tai vain yrityksen liiketoiminnan jatkajalle. Vaihtoehdot ovat erilaisia, joten niihin myös tekijöitä, joita tulee arvioida ennen yrityksen myymistä. Sukupolvenvaihdoksissa tyypillisimmät kaupantekotavat ovat omistus- ja substanssikauppa. (Immonen & Lindgren 2013, 24.)

2.3.1 Osakekauppa

Osakekaupasta puhutaan, kun yritystoiminnan luopuja myy omistamansa osakeyhtiön osakkeet yritystoiminnan jatkajalle (Verohallinto 2013a). Osakekauppaa kutsutaan myös omistuskaupaksi (Andoms 2012). Osakekauppa perustuu rahavastikkeeseen ja on myyjän kannalta turvallinen, sillä myyjä vapautuu yhtiön vastuista ja osakkeiden myynnistä syntynyt mahdollinen luovutusvoitto verotetaan pääomatulona. Ostajan kannalta liiketoimintakauppa on turvallisempi, sillä kauppa kohdistuu ainoastaan erikseen sovittuihin tase-eriin. Liiketoimintakaupassa eli substanssikaupassa yhtiö myy omaisuuttaan kuten kiinteistöjä, konekalustoa tai vaihto-omaisuutta. (Lakari & Engblom 2012, 40.)

Omistuskaupassa osakkeenomistaja voi luovuttaa osakkeensa haluamalleen ostajalle. Osakkeenomistaja voi myös määrittää osakekaupan ehdot, eikä tarvitse lupaa muilta osakkeenomistajilta tai yhtiöltä. Tällaista tilannetta, jossa osakkeenomistaja voi luovuttaa osakkeensa haluamalleen ostajalle kysymättä muilta omistajilta, kutsutaan osakkeiden vaihdannan vapaudeksi. Yhtiöjärjestyk-

sessä tai osakassopimuksessa saattaa kuitenkin olla rajoituksia osakkeiden luovutusoikeuteen. Yhtiöjärjestyksessä osakkeiden luovutusta voi olla rajoitettu lunastus- tai suostumuslausekkeella. Rajoittava määräys ulottuu sekä kaikkiin osakkeenomistajiin että kolmansiin osapuoliin. Osakassopimuksen määräykset taas koskevat vain sopimuksen osapuolia. (Immonen & Lindgren 2013, 24–25.)

Osakekaupassa myyjää voi seurata luovutusvoiton verotus, sillä tuloverolain (1535/1992) mukaan luovutusvoitto on veronalaista pääomatuloa. Tuloverolain 48 §:n 3. momentti määrittää luovutusvoiton verovapaaksi, kun osakkeet oikeutavat kymmeneen prosentin omistusosuuteen kohdeyrityksessä ja niiden saajana on yksin tai yhdessä puolisonsa kanssa hänen lapsensa, tämän rintaperillinen tai sisar, veli, sisar- tai velipuoli ja omaisuus on ollut yli kymmenen vuotta verovelvollisen tai verovelvollisen ja sellaisen henkilön omistuksessa, jolta verovelvollinen on saanut sen vastikkeettomasti. (Tuloverolaki 1535/1992.) Ostajalle ei aiheudu välittömiä tuloveroseuraamuksia, mutta lahjaveron maksaminen voi tulla kyseeseen, jos osakkeet myydään liian alhaisella hinnalla.

Lahjavero maksetaan perintö- ja lahjaverolain (378/1940) mukaan. Perintö- ja lahjaverolaista löytyy erityissäännös, jonka täyttyessä lahjaveroa voidaan huoventaa. (Verohallinto 2013a.)

2.3.2 Substanssikauppa

Substanssikaupasta, eli liiketoimintakaupasta, puhutaan silloin, kun koko yrityksen myynnin sijasta myydään vain liiketoiminnan osa. Myynnistä syntyvä tulo tulee yritykselle eikä yrityksen omistajalle. Näin myös kaupan veroseuraamukset tulevat yritykselle. (Lakari & Engblom 2012, 74.) Substanssikauppaa voidaan tehdä myös yrityksen liiketoiminnan ja siihen sitoutuneen omaisuuden myyntinä. Liiketoimintaan sitoutunutta omaisuutta ovat koneet, laitteet, kalusto, varasto, sopimuskanta ja muu liikeomaisuus. Liiketoimintakauppa mahdollistaa kaupan kohteen rajaamisen. Rajaaminen voidaan tehdä ostajan tarpeiden mukaan räätälöidysti, jos ostaja suostuu siihen. Tällaisesta ostajan tarpeiden mukaan räätälöidystä kokonaisuudesta puhutaan nimellä cherry picking. Oikeudelliselta luonteeltaan substanssikauppaa pidetään irtaimen omaisuuden kauppana ja kiinteistökauppana. Kun kauppa tehdään liiketoimintakauppana, tehdään

yksi perussopimus, pääkauppakirja, ja kiinteän omaisuuden luovutuksesta tehdään maakaaren mukaiset luovutuskirjat. Maakaaren mukaiset luovutuskirjat on tehtävä lainhuutoa varten. (Immonen & Lindgren 2013, 28–29.)

Yrityksen myöhempään toimintaan kohdistuvat tulonodotukset liittyvät jatkettavaan liiketoimintaan (Immonen & Lindgren 2013, 29). Puhutaan goodwill- eli liikearvosta, joka on osa kauppahintaa. Liikearvo ikään kuin lisätään ostettavien tase-erien päälle osaksi kauppaa. (MBO Partners 2014). Liikearvo saadaan selville maksetun kauppahinnan ja yrityksen oman pääoman (nettosubstanssi) käyvän yhteisarvon erotus (Immonen & Lindgren 2013, 29). Yrityksen omaksi pääomaksi katsotaan liikearvoa laskettaessa pysyvät ja vaihtuvat vastaavat (MBO Partners 2014). Liikearvo on hyödyllinen sekä myyjälle että ostajalle. Myyjä voi pyytää arvosta kauppahintaa ja ostaja hyötyy, sillä liikearvo osoittaa liiketoiminnan myönteiset kassavirtavaikutukset. (Immonen & Lindgren 2013, 29.)

Yritys arvioi liikearvon itse, joten se ei näy varoina yrityksen taseessa. Se kuinka suuri liikearvo on, määräytyy osapuolten välillä. Liikearvo riippuu yrityksen elinkaaresta ja ominaisuuksista. Kauppatilanteessa liikearvon hankintameno merkitään ostajan taseeseen, aineettomaan omaisuuteen. Kirjanpitolain (1336/1997) mukaan tehtävässä tilinpäätöksessä liikearvo voidaan poistaa taseerin viiden tai erityisestä syystä viimeistään kahdenkymmenen vuoden kuluessa. Verotuksessa liikearvo poistetaan elinkeinoverolain (360/1968) säännösten mukaan. Liikearvo tulee poistaa sen taloudellisena vaikutusaikana tasapoistoin viimeistään kymmenen vuoden kuluessa. Kun liikearvo on osa osakekauppaa, sen osuus kauppahinnasta on osakkeen hankintamenoa. Osakkeen hankintamenosta ei voida tehdä juoksevia poistoja, joten liikearvon osuutta ei voida poistaa. Kun jatkaja ei ole sukua luopujalle, eikä luopujan ja jatkajan välillä ole muutakaan sidettä, kauppa tehdään tyypillisesti täyttä vastiketta vastaan. Käyvän arvon seuraaminen on liiketoimintakaupassa erityisen tärkeää, koska toiminnan myyjänä on yritys eikä osakkeenomistaja. Kauppahinnalla on välitön vaikutus yrityksen kassavirtaan. (Immonen & Lindgren 2013, 29–30.)

2.4 Lahja ja lahjanluonteinen kauppa

Henkilö voi lahjoittaa omaisuuttaan lahjana tai lahjaluonteisena kauppana, josta tulee maksa veroa perintö- ja lahjaverolain (378/1940) mukaisesti. PerVL:n mukaan lahja voi olla myös veroton, kun lahja ja lahjansaaja täyttävät tietyt edellytykset. (Perintö- ja lahjaverolaki 1940.)

Lahjalla tarkoitetaan oikeustointa, jossa omaisuuden omistusoikeus siirretään toiselle vastikkeetta. Lahja on siis yksipuolinen oikeustoimi ja sen yleinen tunnusmerkki on, että lahjan antaminen vähentää antajan varallisuutta ja lisää vastaavasti saajan varallisuutta. Perintö- ja lahjaverolain säännösten mukaan oikeustoimi on lahja, kun käyvän hinnan ja vastikkeen erotuksessa vastikkeen arvo on enintään 75 prosenttia käyvästä hinnasta tai lahjaluonteinen kauppa, kun kauppahinta on enintään 75 prosenttia omaisuuden käyvästä arvosta. (Lakari & Engblom 2012, 15; Verohallinto 2010.)

Lahjanlupauslain (625/1947) mukaan lahjalupausta irtaimesta omaisuudesta pidetään myös lahjana. Lahjalupaus voi olla tehtynä velkakirjassa tai muussa asiakirjassa, joka on annettu lahjansaajalle. Jos lahjansaaja ei saa haltuunsa sitä mitä on luvattu, lahjanlupauslain (jälj. LahjaL) mukaan lahjoitusta ei silloin katsota täytetyksi. LahjaL:n soveltamisalaan kuuluvat sellaiset vastikkeettomat oikeustoimet, jotka eivät koske kiinteää omaisuutta. Tästä syystä laki tulee sovellettavaksi muun muassa osakeyhtiön osakkeiden vastikkeettomassa luovutuksessa. (Immonen & Lindgren 2013, 90–91.)

Verohallinnon (2010) kanta lahjaverotukseen on, että lahjansaajan tulee maksaa veroa, jos lahjan arvo on yli 4.000 euroa ja lahja saadaan samalta henkilöltä kolmen vuoden aikana. Sukupolvenvaihdoksessa lahjaveron määrä määräytyy lahjansaajan veroluokan ja lahjan verotettavan määrän mukaan (Verohallinto 2013a). Lahja voi olla yksittäinen tai lahjoja voi olla useampi. Tämä koskee myös enakkoperintöä. Jos lahjoja on useampi, vero määrätään maksettavaksi jokaisesta lahjasta erikseen. Rintaperilliselle annettua tavanomaista suurempaa lahjaa katsotaan enakkoperinnöksi. Enakkoperintö kuuluu lahjaverotuksen piiriin, joten siitä tulee maksaa lahjaveroa. Rintaperillisen enakkoperintö ote-

taan huomioon lahjanantajan perinnönjaossa. Ennakkoperintö vähentää lahjansaajan perintöosuutta. (Verohallinto 2013a.)

2.4.1 Täysi ja osittainen verohuojennus

Perintö- ja lahjaverolaki (378/1940) mahdollistaa täyden tai osittaisen verohuojennuksen tietyissä tapauksissa. Jos lahjan tai lahjanluonteisen kaupan kohteena ovat yrityksen osakkeet, lain mukaan lahjavero voidaan jättää panematta maksuun kokonaan tai osittain. PerVL:n mukaan osittainen verohuojennus on mahdollista sekä perintö- että lahjaverosta kolmella edellytyksellä. Lain 55 § määrittelee huojennuksen tekemisen mahdolliseksi silloin, kun perintöön tai lahjaan sisältyy maatila tai yritys tai kymmenesosa niistä. Osittaisen huojennuksen saaminen edellä mainitun lisäksi edellyttää, että verovelvollinen jatkaa maatalouden harjoittamista tai yritystoimintaa perinnön tai lahjan jälkeen kyseisellä maatilalla tai yrityksessä. Lisäksi edellytyksenä on, että lahjasta tai perinnöstä määrättävä vero on yli 850 euroa. Huojennusta ei voi saada, jos liiketoiminta ei ole jatkuvaa. (Perintö- ja lahjaverolaki 1940; Verohallinto 2013a.)

Perintö- ja lahjaverolain mukaisen täyden verohuojennuksen voi saada kolmella edellytyksellä. Edellytyksinä on, että luovutuksen kohteena on yritys tai sen osa, luovutuksensaaja jatkaa yritystoimintaa saamassaan yrityksessä ja saaja maksaa vastiketta yli 50 prosenttia osakkeiden käyvästä arvosta. Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen (KHO 2011:51) mukaan jatkajaosakkaan on suoritettava vastike. Täyttä huojennusta ei saa, jos osakeyhtiö lunastaa omia osakkeitaan maksamalla lunastushinnan omalla vapaalla pääomalla luopujaosakkaalle. Pyyntö huojennuksesta on toimitettava Verohallinnolle ennen lahjaverotuksen toimittamista (Verohallinto 2013a).

Perintö- ja lahjaverolaki määrittelee myös maksuhuojennuksen laskemisen. Perintönä, lahjana tai testamentilla saatu omaisuus on arvostettava lahjoitushetkellä tai perinnönjättäjän kuolinhetkellä olevan käyvän arvon mukaan. Käypä arvo tarkoittaa omaisuuden todennäköistä luovutushintaa, joka tulisi käytettäväksi riippumattomien osapuolien välisessä luovutuksessa. (Immonen & Lindgren 2013, 131.) Osakeyhtiön yritysvarallisuus arvostetaan neljäänkymmeneen prosenttiin noudattaen vertailuarvon laskentaa koskevia periaatteita (Lindholm

2013). Vertailuarvoa laskettaessa yhtiön nettovarallisuudesta vähennetään tilikaudelta jaettavaksi päätetty osinko (Verohallinto 2013b).

Tuloverolaissa on myös määräyksiä sukupolvenvaihdoksen verohuojennuksista. Tuloveroverolain mukaan osakkeiden luovutus sukupolvenvaihdostilanteessa voi olla verovapaata, jos seuraavat edellytykset täyttyvät: luovutettavat osakkeet oikeuttavat vähintään kymmenen prosentin omistusosuuteen yrityksessä, josta osakkeet luovutetaan, osakkeiden saajana on luovuttajan lapsi, lapsen rintaperillinen, luovuttajan sisar, veli, sisarpuoli tai velipuoli. Verovapaata luovutus on myös edellä mainitun saajan puolisolle, jos luovutuksensaajina ovat mainittu lähiomainen ja hänen puolisonsa yhdessä. Omaisuuden on myös täytynyt olla yli kymmenen vuotta luovuttajan tai hänen ja sellaisen henkilön omistuksessa, jolta omaisuus on saatu vastikkeetta. (Verohallinto 2013a.)

2.4.2 Vastikkeeton kauppa

Jos omaisuutta myydään liian alhaiseen hintaan, verottaja voi tulkita sen lahjaksi, eli vastikkeettomaksi kaupaksi. Kauppa katsotaan liian alhaiseksi, kun kauppahinta on enintään 75 prosenttia omaisuuden käyvästä arvosta. Alennus on siis 25 prosenttia tai enemmän kaupan kohteen käyvästä arvosta (Lakari & Engblom 2012, 50). Lahjaksi katsotaan käyvän arvon ja sovitun kauppahinnan välinen ero. (Verohallinto 2010.)

Yhtiön osakkeet voidaan luovuttaa vastikkeetta. Osakkeiden luovutusta pidetään vastikkeettomana silloin, kun osakkeiden luovuttaja ei saa osakkeiden luovuttamista rahanarvoista etua. Jos osakkeet luovutetaan vastikkeetta, luovutusvoittoa koskevia säännöksiä ei voida soveltaa, vaan vastaanottajan tulee maksaa osakkeiden vastaanottamisesta lahjaveroa. Luovuttajan maksaman lahjaveron määrä määräytyy osakkeiden käyvän arvon perusteella. Jos osakkeet luovutetaan kahdelle tai useammalle henkilölle, jokaisen lahjansaajan saanto katsotaan erilliseksi lahjaksi. Sukupolvenvaihdoksen aikana tehty vastikkeeton lahja ja lahjaluonteinen kauppa tai muu luovutus voidaan katsoa lahjaverotuksessa yhdeksi saannoksi, jos ne ovat tapahtuneet ajallisesti lähekkäin. (Verohallinto 2013a.)

Luovutettavan omaisuuden lahjaveroarvona pidetään sen käypää arvoa, eli omaisuuden todennäköistä luovutushintaa, luovutushetkellä. Verottaja on jakanut lahjansaajat kahteen eri veroluokkaan. Ensimmäiseen veroluokkaan kuuluvat lahjanantajan puoliso, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa, aviopuolison suoraan alenevassa polvessa oleva sukulainen ja ottolapset ja -vanhemmat (Taulukko 1). Toiseen veroluokkaan kuuluvat kaikki muut, jotka eivät kuuluneet ensimmäiseen veroluokkaan (Taulukko 2). Toiseen veroluokkaan kuuluvat siis muut sukulaiset ja suvun ja perheen ulkopuoliset henkilöt. (Verohallinto 2013c.)

Korkeimman oikeuden päätöksen (KHO 2011:44) toiseen veroluokkaan voi kuulua myös sukupolvenvaihdokseen kuuluva apuyhtiö, jos se katsotaan lahjansajaksi. Perintö- ja lahjaverolain (378/1940) 20 §:n 2 momentin mukaan uuden lahjan arvo lisätään edellisen lahjan arvoon, jos uusi lahja saadaan samalta antajalta kolmen vuoden aikana. Jos lahja on saatu päivälleen kolme vuotta sitten, lahjaa ei lasketa samaksi lahjaksi. Verohallinnon (2013a) esimerkissä yritystoiminnan jatkaja saa lahjaksi 25 prosenttia osakeyhtiön osakekannasta 1.1.2013. Tähän lahjaan lisätään lahjat, jotka sama antaja on antanut 2.1.2010 tai myöhemmin. Sukupolvenvaihdoksenhuojennusta varten lahjoja ei saa laskea yhteen, vaan huojennuksen edellytykset tarkastetaan jokaisen saannon kohdalta erikseen (Verohallinto 2013a).

I veroluokka 1.1.2015 lähtien

Lahjanarvo	Vero alarajan kohdalla	Veroprosentti ylimenevästä osasta
4 000 - 17 000	100	8
17 000 - 50 000	1 140	11
50 000 - 200 000	4 770	14
200 000 - 1 000 000	25 770	17
1 000 000 -	161 770	20

Taulukko 1. Lahjaveroasteikko ensimmäisessä veroluokassa. (Perintö- ja lahjaverolaki 1940.)

II veroluokka 1.1.2015 lähtien

Lahjanarvo	Vero alarajan kohdalla	Veroprosentti ylimenevästä osasta
4 000 - 17 000	100	21
17 000 - 50 000	2 830	27
50 000 – 1 000 000	11 740	33
1 000 000 -	325 240	36

Taulukko 2. Lahjaveroasteikko toisessa veroluokassa. (Perintö- ja lahjaverolaki 1940.)

2.4.3 Luovutusvoitto ja luovutustappio

Sukupolvenvaihdoksessa voi syntyä luovutusvoittoa tai -tappiota kuten normaali-issa kaupassa ja vaihdossa. Sukupolvenvaihdosluovutukset voivat olla kuitenkin verottomia tietyin edellytyksin. Tuloverolain (1535/1992) mukaisesti omaisuuden luovutukset, sekä kiinteä että irtain, ovat veronalaista pääomatuloa. Tuloverolaissa on erikseen määritelty luovutusvoitot, jotka eivät ole veronalaisia. Muun muassa liiketoimintasiirrot ja osakevaihdot ovat vapaita luovutusvoittoverotuksesta. (Verohallinto 2013b; Lakari & Engblom 2012, 59.)

Luovutusvoitto lasketaan vähentämällä myyntihinnasta myydyn kohteen hankintameno. Hankintameno voi olla todellinen hankintameno kuluineen ja parannuksineen tai hankintameno voidaan käyttää hankintameno-olettamaa. Osakeyhtiön osakekanta myydään esimerkiksi hintaan 100.000 euroa. Myyjän on selvitettävä, mitä hän on itse maksanut osakkeista tai, jos hän on itse perustanut yrityksen osakeyhtiön vähimmäispääomalla (2.500 euroa), osakkeiden todellinen hankintameno on pääoman verran. On mahdollista, että yritys on korottanut omaa pääomaansa maksullisessa osakeannissa 12.500 eurolla. Tämä lisätään hankintamenuon, jolloin hankintamenoksi tulee 15.000 euroa. Voiton hankkimismenot, kuten oston ja myyntiin liittyvät kulut, otetaan huomioon hankintamenuon. Kuluna voi olla esimerkiksi kauppakirjan tekemisestä maksettu 1.000 euron palkkio, joka vähennetään myyntihinnasta. Luovutusvoitoksi tulisi siis $100.000 - 2.500 - 12.500 - 1.000 = 84.000$ euroa. (Lakari & Engblom 2012, 59–60.)

Hankintameno-olettama on prosenttiosuus myyntihinnasta. Prosenttiosuus riippuu siitä, kuinka kauan omaisuus on ollut myyjän hallussa. Jos myyty kohde on omistettu alle kymmenen vuotta ennen kaupantekoa, hankintameno-olettamaprosentti on 20. Jos kaupan kohde on omistettu yli kymmenen vuotta, hankintameno-olettamaprosenttina saadaan käyttää 40. Hankintameno-olettama sisältää omaisuuden perusparannusmenot sekä voiton hankkimista aiheutuneet kulut, eli niitä ei lisätä erikseen hankintameno-olettamaan. Hankintameno-olettama soveltuu ainoastaan luovutusvoiton laskemiseen, jonka perustana käytetään tuloverolain säännöksiä. (Lakari & Engblom 2012, 60.)

Luovutustappiota syntyy omaisuuden luovutuksesta. Luovutustappio voidaan vähentää omaisuuden luovutuksesta saadusta voitosta verovuonna ja viitenä seuraavana vuotena sitä mukaa kun voittoa kertyy. Jos verovelvollisella on aikaisempia luovutustappioita, ne vähennetään ensin. Luovutustappioita ei voi vähentää muista tuloista eikä sitä oteta huomioon, kun verovelvollisen pääomatulolajin alijäämää vahvistetaan. Luovutustappiota ei voi siirtää muille, vaan se on vähennyskelpoinen ainoastaan saman verovelvollisen saamasta voitosta. Tästä syystä kuolinpesän luovutustappion saa vähentää vain kuolinpesän luovutusvoitosta, eikä perijät voi vähentää sitä omassa verotuksessaan. (Verohallinto 2013.)

2.4.4 Sukupolvenvaihdon verokohtelun ennakointi

Sukupolvenvaihdon verosuunnittelu koskee pääosin tuloverotusta, perintö- ja lahjaverotusta sekä varainsiirtoverotusta. On tärkeää, että verosuunnittelu tehdään ajoissa ja verolainsäädäntö on ymmärretty oikein. Verohallinnolta on mahdollista saada ennakkotieto tuloverotuksessa ja ennakkoratkaisua perintö- ja lahjaverotuksessa sekä suullista neuvontaa. Ennakkoratkaisun voi saada myös keskusverolautakunnalta (KVL), mutta ainoastaan tuloverotuksesta tai arvonnisäverotuksesta. (Immonen & Lindgren 2013, 17–18; Lakari & Engblom 2012, 229.)

Verohallinto voi antaa tuloveroa koskevan ennakkoratkaisun kirjallisesta hakemuksesta. Hakemus voi koskea esimerkiksi sukupolvenvaihdoshuojennuksen soveltuvuutta johonkin tapaukseen. Verohallinnon antama ennakkoratkaisu, eli miten Verohallinto tulee kyseisessä tapauksessa toimittamaan verotuksen, sitoo jos verovelvollinen tekee niin kuin hakemuksessa on selostanut. Ennakkoratkaisu annetaan määräajaksi. Ennakkotieto koskee vain tuloverolakia ja se tulee hakea verovirastosta. Ennakkotiedolla saa Verohallinnon vastauksen siihen, hyväksytäänkö yritysjärjestely elinkeinoverolain mukaiseksi tai katsooko Verohallinto jostakin järjestelystä syntyvän jollekulle peiteltynä osinkona verotettavaa tuloa. Ennakkoratkaisu ja -tieto ovat hakijalle maksuttomia palveluita. Ennakkotiedon ja -ratkaisun on huomattava niiden valitusoikeus. Ennakkoratkaisusta voidaan tehdä valitus hallinto-oikeuteen ja korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Ennakkotietoon ei voida hakea muutosta. Muutosta voidaan hakea vasta ennakko-

tiedon perusteella toimitettuun verotukseen. Verotus toimitetaan ennakkotiedon tai -ratkaisun mukaan, jos verovelvollinen niin vaatii. Keskusverolautakunta antaa tuloverotusta tai arvonlisäverotusta koskevan ennakkoratkaisun tapauksessa, jossa asialla on laajempi merkitys verotuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi. KVL:n ratkaisusta voidaan valittaa suoraan korkeimpaan hallinto-oikeuteen ilman erillistä valituslupaa. (Immonen & Lindgren 2013, 17–18; Lakari & Engblom 2012, 229–230.)

Ennakkotiedon tai -ratkaisun hakeminen ei ole helppoa. Kysymys on selostettava erittäin tarkasti ja loogisesti, kaikki vaihtoehdot kattavaan muotoon. Taustatiedoista kannattaa antaa selvitys, jotta käsittelijä ymmärtää hakemuksen kuten on tarkoitettu. Oleellista on myös esittää näkemys siitä, miten asia tulisi hakijan mielestä ratkaista ja perustelut ratkaisusta. Perustelut on syytä esittää lain tulkinna ja kirjallisuusviitteiden avulla korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä unohtamatta. Hakemuksessa kannattaa ilmoittaa yksilöitynä kysymys, johon ennakkotietoa haetaan ja esitettävä selvitys asian ratkaisemiseksi. Selvityksen tulee olla kattava, jotta asian käsittely ei vie turhan paljon aikaa. Jos selvitys on puutteellinen, verovirasto saattaa pyytää selventäviä tietoja, joka viivyyttää hakemuksen käsittelyä ja ratkaisun saamista. (Lakari & Engblom 2012, 231.)

3 Yhtiön omistuksen siirtäminen elinajan jälkeen

3.1 Perimisjärjestys ja perintövero

Perintökaareissa (40/1965) on määritelty perimisjärjestys, jota noudatetaan jos perittävä ei ole tehnyt testamenttia tai testamentissa ei ole saajista muita määräyksiä. Rintaperillinen on aina oikeutettu lakiosaan, vaikka testamentissa olisi määrätty toisin. Lakiosa on puolet siitä, mitä rintaperillinen olisi saanut ilman perittävästä testamentista. (Mäkelä 2013, 85.)

Perintökaaren perimisjärjestys on jaettu kolmeen perillisryhmään. Ensimmäisenä perivät perittävästä rintaperilliset, eli lapset, lapsenlapset. Ensimmäinen ryhmä pitää sisällään myös ottolapset. Jos lapsi on syntynyt avioliiton ulkopuolella, lasten isyys tulee olla tunnustettu tai vahvistettu tuomiolla. Perintö jaetaan tasan rintaperillisille, ja rintaperilliset ovat aina etusijalla perinnön jakamisessa. Jos

vainajan puoliso on kuollut aiemmin, hänen omat rintaperillisensä tulevat ennen vainajan rintaperillisiä. Tällainen sijaantulo-oikeus jatkuu niin pitkälle perimisjärjestyksessä kuin on tarpeen ja sukupolvia riittää. Jos avioparilla ei ole lapsia, vainajan perii hänen puolisonsa. Jos parilla on lapsia, leskellä voi olla oikeus perittävän omaisuuteen avio-oikeutensa nojalla. Perintöä ei silloin jaeta leskelle. Leskellä on puolionsa kuoleman jälkeen oikeus hallita pesää jakamattomana, elleivät lapset vaadi pesänjakoa. Lapsettoman avioparin kohdalla leski perii puolionsa ja omistaa perimänsä omaisuuden, joten leski voi vapaasti käyttää perimäänsä omaisuutta. Leski ei voi kuitenkaan testamentata perimäänsä omaisuutta, ellei hänellä ole siihen oikeutta. Kun leski kuolee, omaisuus jaetaan ensin kuolleen ja lesken perillisten kesken. (Mäkelä 2013, 86–88, Perintökaari 1965.)

Jos perittävällä ei ole rintaperillisiä, hänet perii hänen vanhempansa puoliksi. Jos perittävän vanhemmat ovat kuolleet, vainajan perii hänen siskonsa ja veljensä, myös sisko- ja velipuolet ja heidän jälkeläisensä. Jos jompikumpi vanhemmista elää, hän saa koko perittävän omaisuuden. Vainajan perii hänen isovanhempansa, jos hänen vanhempansa ja sisaruksensa ovat kuolleet. Jos vainajan isovanhemmat ovat myös kuolleet, hänet perii hänen tätinsä ja setänsä. Jos vain jompikumpi isovanhemmista on kuollut, vainaja perii kokonaan elossa oleva isovanhempi. (Perintökaari 1965.) Jos vainajalla ei ole elossa olevia setiä tai tätejä, perintö menee valtiolle. Sijaantulo-oikeus ei päde enää isovanhempien ryhmässä, joten serkut eivät kuulu perimisjärjestykseen. (Mäkelä 2013, 89.)

Perintövero määräytyy perinnön arvon ja sukulaissuhteen perusteella Taulukon 3 mukaan seuraavasti:

I veroluokka 1.1.2015 lähtien

Perinnön arvo	Vero alarajan kohdalla	Veroprosentti ylimenevästä osasta
20 000 – 40 000	100	8
40 000 – 60 000	1 700	11
60 000 – 200 000	3 900	14
200 000 – 1 000 000	23 500	17
1 000 000 -	159 500	20

Taulukko 3. Perintöveroasteikko ensimmäisessä veroluokassa. (Verohallinto 2014.)

Ensimmäiseen veroluokkaan kuuluvat:

- perinnönjättäjän aviopuoliso
- suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa oleva perillinen (lapsi, lapsenlapsi, vanhempi, isovanhempi jne.)
- aviopuolison suoraan alenevassa polvessa oleva perillinen
- perinnönjättäjän kihlakumppani, jolle annetaan perintökaaren 8 luvun 2 §:ssä tarkoitettu avustus.

Aviopuolisona pidetään myös perinnönjättäjän kanssa avioliitonomaisissa olosuhteissa elävää henkilöä, joka on aikaisemmin ollut avioliitossa perinnönjättäjän kanssa tai jolla on tai on ollut yhteinen lapsi perinnönjättäjän kanssa. Ottoplapset ja -vanhemmat ovat verotuksellisesti samassa asemassa biologisten sukulaisten kanssa. Toiseen veroluokkaan (Taulukko 4) kuuluvat muut sukulaiset sekä suvun ja perheen ulkopuoliset henkilöt. (Verohallinto 2014.)

II veroluokka 1.1.2015 lähtien

Perinnön arvo	Vero alarajan kohdalla	Veroprosentti ylimenevästä osasta
20 000 – 40 000	100	21
40 000 – 60 000	4 300	27
60 000 – 1 000 000	9 700	33
1 000 000 -	319 900	36

Taulukko 4. Perintöveroasteikko toisessa veroluokassa. (Verohallinto 2014.)

3.2 Testamentti

Testamentilla henkilö voi vaikuttaa siihen, miten hänen perintönsä jakautuu. Testamentissa voi muuttaa säännönmukaista perimysjärjestystä tai poistaa avio-oikeuden perillisten puolisoilta. Sillä voidaan vaikuttaa myös perintöverotukseen vähentävästi. (Mäkelä 2013, 141.) Testamentilla ei ole oikeusvaikutuksia testamentintekijän eläessä, vaan se tulee voimaan vasta testamentintekijän kuoleman jälkeen (Lakari & Engblom 2012, 32).

Testamentit jaotellaan ryhmiin sen mukaan, mitä oikeuksia ne antavat saajalleen. Testamentti voi olla siten yleistestamentti tai erityistestamentti eli legaatti. Yleistestamentilla testamentintekijä voi antaa saajalle koko testaattorin omaisuus ja legaattimääräyksellä testamentin saajalle annetaan oikeus ainoastaan tiettyyn esineeseen tai euromäärään. Testamentintekijä voi antaa omistusoikeuden yrityksen osakkeisiin molemmilla testamenttityypeillä, mutta erona on saajan asema testamentintekijän kuolinpesässä. Yleistestamentin saajasta tulee kuolinpesän osakas, kun legaattitestamentin saaja saa oikeuden ainoastaan hänelle määrättyyn omaisuuteen. (Mäkelä 2013, 148.)

Testamentit voidaan lajitella myös niiden määräysvallan laajuuden ja keston perusteella. Testamentilla voidaan antaa tuotto-, käyttö-, hallinta- ja omistusoikeus, joka voidaan jakaa kahteen osaan. Tuotto-oikeustestamentilla voidaan antaa oikeus tietyn omaisuuden tuottamaan tuottoon kuten osinkoon tai vuokra-

tuloon. Käyttö- ja hallintaoikeustestamentilla saa oikeuden käyttää omaisuutta. Hallintaoikeustestamentilla saaja saa myös oikeuden antaa käyttöoikeuden muille tai vuokrata kohteen saaden vuokratulot omaan käyttöön, mitä käyttöoikeustestamentilla ei voi tehdä. Omistusoikeustestamentti voi olla joko rajoitettu tai rajoittamaton. Rajoitettu omistusoikeus antaa oikeuden omaisuuden tuottoon ja hallintaan sekä oikeuden luovuttaa omaisuus saajan elinaikana. Rajoittamattomasta oikeudesta rajoitetun omistusoikeuden erottaa siitä, että rajoittamattoman omistusoikeuden haltija on oikeutettu tekemää omaisuudesta testamentin ja saaja voi käyttää täyttä omistajan valtaa. Rajoitetun omistusoikeustestamentin omaisuus menee testamentin saajan kuoltua tiettyyn ennalta määrättyyn kohteeseen, johon testamentin saaja omaisuuden omistajana ei voi vaikuttaa. Muutoin rajoitetun omistusoikeustestamentin saaja saa oikeuden käyttää omaisuutta kuten muutakin, eikä ole vastuussa siitä kenellekään. Rajoitetut omistusoikeustestamentit ovat yleisiä avioparien keskinäisinä testamentteina. (Mäkelä 2013, 149–150.)

Hallinta-, käyttö-, tuotto- tai omistusoikeustestamentin tai niiden yhdistelmän testamentilla saanut, esimerkiksi yhtiön osakkeisiin, maksaa perintöveron. Perintövero tulee maksettavaksi sille, joka saa omistusoikeuden testamentilla määrättyyn omaisuuteen. Perintöveron maksamisen rahoittaminen kannattaa ottaa huomioon jo testamenttia tehdessä. Määräämällä osakkeiden omistuksen saajille tietty summa rahaa hallintaoikeudesta vapaana, vaikka jollekulle muulle annettaisiin hallintaoikeus muilta osin koko omaisuuteen, vaikuttaa perintöveron maksamiseen. Tuotto-oikeuksia voidaan jakaa, jolloin perintövero voidaan maksaa perintönä siirtyvän yhtiön osingoilla. Henkilö, joka saa hallinta- tai tuotto-oikeuden, ei maksa perintöveroa tästä testamentilla saamastaan oikeudesta. Osinkotulot kuitenkin verotetaan normaalin käytännön mukaan riippuen siitä, kenelle ne kuuluvat. Osinkojen verotukseen vaikuttaa yrityksen se nettovarallisuus, johon osingonmaksu perustuu. Osinkotuotto tulee tuotto-oikeuden omistajan hyväksi, vaikka hän ei omistaisikaan osakkeita joiden perusteella osinkoa hänelle maksetaan. Testamentin tekijän on testamenttia laatiessaan otettava huomioon liikkuvuus, jota hänen puolionsa mahdollinen avio-oikeus ja lasten oikeus lakiosaan saattavat aiheuttaa lopputulokseen. (Mäkelä 2013, 153–154.)

Osakkeiden omistusoikeus on toimintavapauden lähtökohdista järkevää kohdistaa sille, joka oletettavasti jatkaa yritystoimintaa. Hallintaoikeustestamenttikin voi riittää yritystoiminnan harjoittamiseen, sillä hallintaoikeus antaa oikeuden käyttää osakkeiden tuottamaa päätösvaltaa ja saada omaisuuden tuotto. Omaisuuden hallinnan ja omistusoikeuden jakamista puolison ja perillisen kesken on huomioon otettava seikka. Joskus on helpointa, että puoliso saa sekä hallinnan että omistusoikeuden, mutta se ei ole välttämättä verotuksellisesti edullisin vaihtoehto. Toisaalta jos omistus- ja hallintaoikeus erotetaan toisistaan, se voi johtaa yritystoiminnan jatkuvuuden kannalta ongelmalliseen tilanteeseen. Omistus- ja hallintaoikeuden jakamisesta seuraa, että päätöksentekoon vaaditaan useampi taho, mikä voi hidastaa päätöksentekoa melkoisesti tai päätökset voivat jäädä kokonaan tekemättä. (Mäkelä 2013, 154.)

Jos leski jatkaa yritystoimintaa, hänellä on parhaat mahdollisuudet siihen, mikäli hänellä on täysi määräysvalta yritykseen. Täysi määräysvalta voidaan testamentata omistusoikeustestamentilla. Lasten aseman turvaaminen onnistuu testamenttaamalla osakkeet tai niistä tuleva omaisuus lesken jälkeen lapsille. Leskelle voidaan antaa testamentissa myös oikeus luovuttaa osakkeet jo hänen elinaikanaan. Leskellä on näin mahdollisuus jatkaa yritystoimintaa ja myydä osakkeet tarvittaessa, mutta hän ei pysty testamenttaamaan omaisuuttaan muualle. Lapset perivät tällä tavalla osakkeiden myynnistä saadun omaisuuden viimeistään lesken kuoltua. Pesän omaisuus ja lasten lakiosaoikeus voivat vaikuttaa suunnitelmaan antaa osakkeiden omistusoikeus leskelle. Jos muuta omaisuutta on riittävästi, sitä voidaan jakaa lakiosana lapsille. Jos muuta omaisuutta ei ole, leski voi maksaa lakiosat rahana joko omilla varoillaan tai ulkoisella rahoituksella. Täysi-ikäiset lapset voivat myös jättää lakiosansa vaatimatta tai vaatia sen vain osittain tai jättää lakiosuutensa odottamaan. Vaikka leski saisi testamentilla omistusoikeuden osakkeisiin, hän voi ottaa sen vastaan vain osittain, jos katsoo sen hyväksi. Leski voi esimerkiksi pitää itsellään vain hallintaoikeuden osakkeisiin. Silloin omistus menee lapsille, ellei testamentissa muuta määrätä. Jos yritystoimintaa jatkavat lesken sijasta lapset, tulee omistusoikeus kohdistaa heille. (Mäkelä 2013, 155.) Omistusoikeuteen liittyvät ehdot ovat yleensä lykkäviä. Toisin sanoen saaja saa omaisuuden jonkin tulevaisuuden tapahtuman sattuessa. Hallintaoikeuteen koskevat ehdot ovat taas purkavia.

Jollakulla on oikeus hallita omaisuutta siihen asti, kunnes tulevaisuudessa tapahtuu jotakin. (Mäkelä 2013, 163.)

3.3 Avio-oikeus ja avioehtosopimus

Aviopuolisoiden omistussuhteiden pääperiaatteena on omaisuuden erillisuus. Mies ja vaimo voivat omistaa omaisuutta yksin ja erikseen. Nimiperiaatteen mukaisesti omistus kuuluu sille aviopuolisolle, jonka nimiin se on hankittu. Jos jostakin omaisuudesta ei voi näyttää kummalle aviopuolisolle omaisuus kuuluu, sen katsotaan kuuluvan molemmille yhteisesti. Avioliiton solmiminen ei siis tee aviopuolisoiden omaisuutta yhteiseksi. Avioliitto kuitenkin vaikuttaa merkittävästi aviopuolisoiden omistussuhteisiin, sillä aviopuolisoilla on avio-oikeus toistensa omaisuuteen. (Lakari & Engblom 2012, 19–20.)

Kun avioliitto päättyy aviopuolison kuolemaan, enemmän omistava aviopuoliso joutuu maksamaan tasinkoa toiselle siten, että molemmilla aviopuolisoilla on yhtä paljon omaisuutta. Jos leski on enemmän omistava aviopuoliso, hänellä on oikeus kieltäytyä maksamasta tasinkoa kuolleen aviopuolison kuolinpesälle. Tilannetta voidaan muuttaa avioehtosopimuksella. Osituslaskelmaan otetaan mukaan kaikki aviopuolisoilla oleva omaisuus, myös yritysvarallisuus, riippumatta siitä, onko omaisuus hankittu ennen avioliittoa vai sen aikana. Avioehtosopimuksella on mahdollista määrätä, että kummallakaan aviopuolisolla ei ole avio-oikeutta toisen puolison omaisuuteen. Avioehdon piiriin ei ole pakko laittaa koko omaisuutta, mutta esimerkiksi yritysvarallisuus olisi hyvä sulkea avio-oikeuden ulkopuolelle. Avioehtosopimuksen sisältämää omaisuutta ei oteta osituslaskelmassa huomioon. Jos aviopari ei ole tehnyt avioehtosopimusta, voi yritystoimintaa harjoittavalle aviopuolisolle aiheutua huomattavaa taloudellista raskautta tasinkon maksamisesta. Raskaus on huomattava esimerkiksi silloin, jos toisella aviopuolisolla ei ole omaisuutta juuri lainkaan, joten tasinko voi olla puolet yrityksen nettoarvosta. Avioehtosopimus ei ole ainoa tapa tehdä omaisuudesta avio-oikeudesta vapaata. Avio-oikeuden puuttuminen voi liittyä myös lahjakirjaan tai testamentin määräykseen tai siihen, että omaisuus on saatu toisen aviopuolison kuoleman jälkeen, omaisuus on saatu avioeron vireille tulon jälkeen, omaisuutta ei voi luovuttaa tai se on muuten luonteeltaan henkilökohtainen tai aviopuoliso on vaatinut vuoden kuluessa toisen aviopuolison konkurssin

alkamisesta tuomioistuimelta, ettei avio-oikeutta ole. (Lakari & Engblom 2012, 20–21.)

Avioehtosopimus on tehtävä molempien aviopuolisoiden suostumuksella. Avioehtosopimuksella ei voida vaikuttaa avioliiton aikana saatavan omaisuuden omistusoikeuteen. Ennen avioliittoa ja sen aikana hankittu omaisuus kuuluu sille, jonka nimissä omaisuus on. Omistusoikeuteen on mahdollista vaikuttaa kaupalla tai lahjalla, mutta ei avioehtosopimuksella. Avioehto voi suojata yritystoiminnan harjoittajaa, mutta se voi toimia suojana myös yritystoimintaa harjoittamattomalle sekä lapsille tapauksessa, jossa yritystoiminta on tappiollista. Jos avioehtosopimusta ei ole, yritystoimintaa harjoittamaton puoliso joutuu maksamaan tasinkoa yritystoimintaa harjoittavalle puolisolle. Avioehtosopimuksella yritystoimintaa harjoittamaton puoliso saa pitää oman varallisuutensa. Avioehtosopimuksella voidaan myös selkeyttää, helpottaa ja nopeuttaa omaisuudenjakoa, ja sen voi tehdä missä vaiheessa avioliittoa tahansa. Testamentissa ja lahjakirjassa voidaan määrätä, että testamentinsaajan tai lahjansaajan puolisoille ei ole avio-oikeutta luovutettuun omaisuuteen tai omaisuuden tuottoon. Omaisuuden tuottoon liittyvää määräystä ei kuitenkaan voida liittää vastikkeellisesti luovutukseen. (Lakari & Engblom 2012, 22, 24.)

Aviopuolisilla on keskinäinen sopimusvapaus. He voivat tehdä keskenään sopimuksia ja muita oikeustoimia. Aviopuolisolla on oikeus myydä omaisuutta aviopuolisolleen ja myös ostaa omaisuutta. Aviopuolisot voivat myös lahjoittaa toisilleen omaisuutta, josta on maksettava lahjavero ensimmäisen veroluokan mukaisesti. Lahjat voidaan kuitenkin peräyttää takaisinsaantisäännöksen nojalla, jos lahjoitus loukkaa lahjanantajan velkojia. Vilpilliset järjestelyt voidaan peräyttää vuosienkin päästä. Jos lahjansaaja on ollut vilpittömässä mielessä ja lahjoituksesta on kulunut kolme vuotta ja lahjoituksesta on tehty ilmoitus maistraattiin, omaisuutta ei voi menettää. Ilmoitusmenettely koskee vain irtainta omaisuutta. Aviopuolisoiden sopimusvapauteen kuuluvat niin sanotut vallintarojoitukset. Aviopuoliso ei voi ilman toisen puolison suostumusta luovuttaa kiinteää omaisuutta, toisen maalla olevaa rakennusta ja vuokraoikeutta maahan tai osakeyhtiön osakkeita, vuokraoikeutta tai muita oikeuksia, jotka oikeuttavat hallitsemaan huoneistoa. (Lakari & Engblom 2012, 26.)

3.4 Edunvalvonta

Yhtiön osakas voi joutua onnettomuuteen, jonka seurauksena hän voi menettää toimintakykynsä osittain tai kokonaan. Kuka päättää tällöin toimintakyvyttömään osakkaaseen ja hänen omistamaansa yhtiöön liittyvistä asioista? Laki holhous-toimesta (1999/442) on sovellettavissa tilanteissa, joissa henkilö ei syystä tai toisesta pysty itse päättämään omista asioistaan. Edunvalvoja huolehtii yksin vajaavaltaisen asioista, mutta hänellä on velvollisuus ottaa huomioon myös vajaavaltaisen mielipide. Vajaavaltaiseksi voidaan julistaa kuka tahansa, jos perusteet ovat olemassa. Henkilölle, joka ei olisi vajaavaltainen, voidaan määrätä edunvalvoja. Tämä edellyttää kuitenkin edunvalvontakynnyksen ylittymistä. Edunvalvojan määrääminen ei kuitenkaan ole ensimmäinen vaihtoehto, vaan edunvalvontavaltuus tai henkilön hyväksymä lähiomaisen apu tulee kysymykseen ensisijaisesti. (Mäkelä 2013, 91–92.)

Jos yhtiön osakas tulee toimintakyvyttömäksi, päätöksenteko loppuu kokonaan yhden omistajan yhtiössä. Usean omistajan yhtiössä toimintakyvyttömän osakkaan äänet jäävät käyttämättä yhtiökokouksessa ja päätösvalta on siten yhtiön muilla osakkailla. Toimintakyvyttömän osakkaan tilalle tarvitaan toinen päätöksentekijä. Jos osakkaalla ei ole varajäsentä, eikä hän pysty antamaan valtuutusta toimintakyvyttömyytensä takia, tulee kyseeseen edunvalvoja tai edunvalvontavaltuutettu. Edunvalvojaa haetaan maistraatilta tai tilanteessa, jossa toimintakyvytön ei pysty itse hakemaan edunvalvojaa tai ei ymmärrä pyyntöään, kärjäoikeus määrää edunvalvojan maistraatin hakemuksesta. Edunvalvoja voi olla useita ja heille voidaan määrätä omat tehtäväkenttensä. Edunvalvojamääräys on toistaiseksi voimassaoleva tai määräajan, jos määräaika on asetettu määräystä annettaessa. Edunvalvoja voidaan määrätä myös vain yhtä tehtävää varten. Tehtävän suorittamisen jälkeen määräys ei ole enää voimassa. Voimassaoloaikaa ja tehtävänkuvaa on mahdollista muuttaa tarvittaessa. Edunvalvojan tehtävä voidaan myös lakkauttaa, jos esimerkiksi henkilön (päämiehen) toimintakyky alkaa palautumaan. Kärjäoikeus voi vapauttaa edunvalvojan, jos tämä pyytää. Edunvalvojan tehtävä päättyy kuitenkin viimeistään silloin, kun päämies kuolee. (Mäkelä 2013, 93–95.)

Yrityksen kohtalo riippuu osakkaan toimintakyvyttömyyden jälkeen siitä, millaiselle pohjalle yritystoiminta on rakennettu. Jos osakas on ollut ainoa työntekijä, toiminta on tietysti loppunut. Jos yhtiössä on taas palkattu johto ja toimintakyvyn osakas on toiminut vain monijäsenisen hallituksen puheenjohtajana, toiminta häiriintyy, mutta ei lopu. Yrityksen ja omaisten asemaa voi helpottaa varautumalla etukäteen. Edunvalvontavaltuus on mahdollista tehdä toimintakyvyttömyyden varalta etukäteen. Se yksinkertaistaa ja nopeuttaa päätävävallan siirtymistä osakkaalta toimintakykyiselle henkilölle. Edunvalvontavaltuutuksen etuna on, että sen voi antaa kenelle haluaa ja tälle henkilölle siirtyy päätösvalta. Edunvalvontavaltuutuksessa voidaan myös antaa määräyksiä siitä, miten annettua päätösvaltaa käytetään. Tavanomaisessa edunvalvonnassa tällaista ei ole, vaan edunvalvoja määräytyy edunvalvojan suunnasta sattumakauppana, eikä edunvalvojalla ole käytössään kohdehenkilön antamaa ohjausta päätöksentekoon. (Mäkelä 2013, 95–96.)

Edunvalvontavaltuus on asiakirja, jolla henkilö antaa päätösvallan omista asioistaan kokonaan tai osittain toiselle henkilölle. Valtuus annetaan tilanteiden varalta, jossa valtuuttaja on kykenemätön tekemään päätöksiä itse. Kykenemättömyys on seurausta sairauden tai muun sellaisen aiheuttamasta toimintakyvyttömyydestä. Lain mukaan edunvalvontavaltuus tulee voimaan, kun valtuuttaja tulee sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveyden tilan tai muun vastaavan syyn vuoksi kykenemättömäksi huolehtimaan asioistaan. Edunvalvontavaltuutusta ei siis voi käyttää esimerkiksi valtuuttajan ulkomaanmatkan aikana. Edunvalvontavaltuutusta käytetään samanlaisissa tilanteissa kuin missä edunvalvoja tulisi määrättäväksi. Valtuutetulla voi olla annettu edunvalvojaa laajemmat oikeudet ja erilainen tilivelvollisuus tekemistään toimista. Valtakirjan perusteella valtuutettu pääsee töihin myös edunvalvojaa nopeammin, koska valtakirjan vahvistaminen tapahtuu nopeammin kuin edunvalvojan määrääminen. Maistraatti vahvistaa ainoastaan edunvalvontavaltakirjan, joka on päivätty vuoden 2007 marraskuun jälkeen, jolloin edunvalvontavaltuutusta koskeva laki tuli voimaan. Edunvalvontavaltuutettuna voi toimia ainoastaan luonnollinen henkilö. Valtakirjassa olisi hyvä varautua nimeämällä useampi kuin yksi henkilö hoitamaan asioita. Valtuutettu voi olla esteellinen tai estyä tilapäisesti, jolloin tarvitaan varavaltuutettu. Valtuutettuja valitessa olisi hyvä kiinnit-

tää huomiota valtuutettujen mahdolliseen esteellisyyteen, jotta välttyttäisiin tilanteilta, joissa toissijainen valtuutettu on yhtä esteellinen kuin ensisijaisesti valtuutettukin. (Mäkelä 2013, 96–98, 105.)

3.5 Osakassopimus ja yhtiöjärjestys

Osakassopimus on osakkeenomistajien välinen sopimus, jonka tarkoituksena on sopia osakkeenomistajien keskinäisistä ja osakkeidenomistajien ja yhtiön välisistä suhteista. Sopimuksella voidaan poiketa osakeyhtiölain tahdonvastaisista säännöksistä ja laajentaa tai rajoittaa osakkaiden oikeuksia ja velvollisuuksia mitä ne lain mukaan olisivat. Osakassopimus toimii myös osakkeenomistajien keskinäisen aseman ja työnjaon selkeyttäjänä. Mitä osakassopimuksessa on sovittu, voitaisiin myös siirtää yhtiöjärjestykseen. Toisaalta yhtiöjärjestykseen muutoksen tekeminen maksaa ja yhtiöjärjestys on julkinen toisin kuin osakassopimukset. Osakassopimus sitoo ainoastaan sen osapuolia, eikä siitä tarvitse kertoa ulkopuolisille, ei edes muille osakkeenomistajille jos he eivät kuulu sopimukseen. Osakassopimuksessa sovitut asiat eivät vaikuta ulkopuolisiin tahoihin. (Mäkelä 2013, 174.)

Osakassopimuksessa on mahdollista sopia osakkaan toimintakyvyttömyyden tai kuoleman seurauksista. Yrittäjät haluavat turvata yhtiön toiminnan mahdollisimman pitkälle, vaikka joutuisivatkin itse pois toiminnasta. Yhtiön toiminta ja toimintaedellytykset halutaan turvata riippumatta osakkaan kohtalosta. Kaikkea ei pystytä suunnittelemaan tai korvaamaan, mutta parempi tilanne on, jos siihen on varauduttu. On pohdittava, miten yrityksen toiminnan jatkuminen taataan osakkaan kuollessa tai kuka perii lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaan, onko sen lopputulos mitä osakas haluaa ja onko perillisillä osaamista ja halua jatkaa yritystoimintaa. Tällaisiin kysymyksiin voidaan vaikuttaa testamentilla tai kaupoilla tai lahjoituksilla, jos jatkajia löytyy. Osakassopimuksella voidaan vaikuttaa tilanteisiin, jossa osakas kuolee ja kuolinpesästä tulisikin yhtiön osakas. Varautumiseen tehtävien asiakirjojen olisi hyvä olla keskenään linjassa, sillä ristiriitaiset määräykset lisäävät solmuja. Osakkaan kuolemaan varautuessa on otettava huomioon kaksi eri tahoa: osakkaan omistama yhtiö ja osakkaan perhe ja näiden kahden intressien yhteensovittaminen. Tulee huomioida tilanne, jossa kuolinpesän osakkailla ei ole halua tai kykyä ja taitoa tulla osakkaan tilalle tai

kuoleman aiheuttamat tunteet eivät motivoi edes yrittämään. (Mäkelä 2013, 178.)

Osakassopimuksen lunastuslauseke voi olla hyödyllinen sekä yhtiön että perheen etuja ajatellen. Osakassopimukseen voidaan kirjoittaa määräys, että kuolemantapauksessa osakkaan osakkeet on lunastettava tai ne voidaan lunastaa kuolinpesältä, jos lunastukseen oikeutetut ja pesä niin haluavat. Lunastusoikeus voidaan antaa yhtiölle tai osakassopimuksen osapuolille tai molemmille. Jos lunastukseen oikeutettuja on useampi, tulee niille määrätä keskinäinen etusijajärjestys. Lunastuslausekkeella yhtiö välttyy ottamasta kuolinpesää mukaan päätöksentekoprosessiin, kuolinpesä vapautuu päätöksenteon velvollisuudelta ja saa osakkeiden tilalle helpommin käsiteltävää omaisuutta eli rahaa. Lunastuslausekkeella voidaan antaa myös perillistaholle mahdollisuus ryhtyä harjoittamaan yritystoimintaa osakkaan tilalla ehdolla, että perillinen sitoutuu noudattamaan osakassopimusta. Lunastusoikeus voidaan antaa myös muille osakkaille tai yhtiölle, jos osakkeet muutoin siirtyisivät osituksessa tasinkona osakkaan lasten muodostaman perillispiirin ulkopuolelle. Yhtiön ja muiden osakassopimuksen osapuolten turvana voidaan käyttää osakkaan omistamien osakkeiden äänioikeuden poistamista. Osakesarjamuutos vaatii pätevää yhtiökokouspäätöstä ja kaupparekisterimerkintää. Äänioikeus on mahdollista palauttaa myöhemmin. (Mäkelä 2013, 179–180.)

Osakassopimuksella voidaan määrätä osakkeiden lunastushinta ja sen määräytymisperuste. Helpointa on määrätä hinnaksi esimerkiksi viimeisimmän tilinpäätöksen lukuihin perustuva euromäärä tai määrätä hinnaksi käypä hinta. Lunastushinnat voivat olla erilaisia erilaisissa lunastustilanteissa. Jos omistajapiirin halutaan pysyvän samana, hinta voidaan määritellä alas. Eläköitymiseen liittyvässä lunastuksessa hinta voidaan määritellä ylös, mikä palkitsee luovuttajaa kun taas hinnan alhaisuus rankaisee. Kuolemantapauksissa lunastushinnassa on otettava huomioon yhtiön ja muiden osakkaiden varallisuusasema ja mahdollisuudet lunastamiseen sekä kuolinpesän aseman turvaaminen. Lunastushinnan määrittelyyn saattaa liittyä kysymys osakkeen hinnan määrittelystä osakkaan perukirjassa ja perintöverotuksessa. Perukirjassa omaisuus arvostetaan käypään arvoon, joka sillä oli omistajan kuolinhetkellä. Tyypillisesti arvos-

tuksessa katsotaan todennäköistä markkinahintaa, eli hintaa jonka ulkopuolinen olisi valmis maksamaan osakkeista. Kun lunastushinta lukitaan osakassopimuksella tai yhtiöjärjestyksellä tiettyyn euromäärään eikä osakkeita voi myydä muille kuin yhtiölle ja sen osakkaille, todennäköiseksi markkinahinnaksi tulisi määritellä osakassopimuksen tai yhtiöjärjestyksen mukainen luovutushinta. Perunkirjan arvonmäärityksen tulisi seurata todellisuudessa vallitsevia olosuhteita, eikä siinä voida alkaa pohtimaan hypoteettista markkinatilannetta, koska osakkeita ei voi ostaa ulkopuolinen. Liian alhainen ei lunastushinnan kannata olla, sillä perintöverotuksen toimittaja ei välttämättä hyväksy sitä osakkeen arvoksi. Perintöverotuksen toimittaja voi katsoa, että alhaisella hinnalla pyritään perintöveron minimointiin. (Mäkelä 2013, 180–183.)

Osakassopimuksen pätevyyteen ja sen mukaiseen lunastushinnan määrittelyyn ei perintöverotuksessa tehty arvostamisratkaisut vaikuta. Verohallinto voi arvostaa hinnan toiseksi perintöverotusta toimittaessaan, mutta sopimuksessa määritelty hinta on pysyvä. Jos osakkeiden lunastushinta on muu kuin niiden todennäköinen luovutushinta vapailta markkinoilla, saattaa verottaja puuttua siihen muunkin kuin perintöverotuksen kautta. Jos osakkeista maksetaan yli- tai alihintaa, voi verottaja katsoa kyseessä olevan peitelty osingonjako, jos lunastusoikeutta käyttää yhtiö. Osakkeiden hinnan määrittelyyn vaikuttaa myös osakeyhtiölaki. Taustalla on osakkeiden yhdenvertaisuuden periaate, joka ei salli hinnanmäärittelyä toisen osakkeenomistajan kustannuksella. Hinnanmäärittelyllä verotuksesta tai yhtiölainsäädännöstä johtuvia riskejä ei voida poistaa, mutta ne on hyvä tiedostaa. Sopimuksen sanamuodolla on hyvä osoittaa, että sopimusta laadittaessa asiaa on mietitty esimerkiksi osakkaan suosimisen tai markkinaehtoisuuden hinnan näkökulmasta. Tällä voi olla vaikutusta ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmaan, sillä se osoittaa, että hinnanmäärittelyä ei ole päädytty vahingossa tai epäeettisellä tarkoituksella. (Mäkelä 2013, 180–183.)

Yhtiöjärjestykseen nähden osakassopimus on joustava ja luottamuksellinen. Sen huonona puolena kuitenkin on, että se ei viimekädessä estä osakasta tekemästä esimerkiksi yhtiökokouksessa osakassopimuksen vastaisia päätöksiä. Jos päätös on syntynyt yhtiökokouksen kannalta pätevästi, päätös pysyy eikä sitä voida moittia. Jos osakassopimuksessa on määritelty seurauksista sopi-

muksen rikkomisesta, tulevat osakkaalle negatiiviset seuraamukset sen mukaisesti, mutta väärästä päätöksestä ei pääse eroon. Tästä syystä osakassopimuksen on syytä ottaa määräykset sopimussakosta tai muusta rangaistuksen luonteisesta seuraamuksesta ja määritellä seuraamukset riittävän suuriksi. Osakassopimuksen toisena heikkoutena on myös sen ulottuminen ainoastaan sen osapuoliin, toisaalta se voi olla myös osakassopimuksen vahvuus. Yhtiöjärjestys sitoo osakkaita ja yhtiötä saantotavasta tai omistajan oikeudellisesta muodosta riippumatta, kun taas uuden omistajan ei tarvitse allekirjoittaa sopimusta ellei halua eikä uudelle omistajalle tarvitse edes kertoa osakassopimuksesta. Osakassopimus ja yhtiöjärjestys täydentävät toisiaan, sillä osakassopimuksessa voidaan sopia asioista, joita ei voida tai haluta kirjata yhtiöjärjestykseen. Jos osakassopimus ja yhtiöjärjestys ovat keskenään ristiriidassa, tulee sopimuksen osapuolten noudattaa määräyksiä niiden keskinäisessä suhteessa. Jos yhtiöjärjestystä ei haluta muuttaa linjaan osakassopimuksen kanssa, yhtiöjärjestys on yhtiöoikeudelliselta kannalta osakassopimusta vahvempi. Osakkeenomistajien allekirjoittama yhtiöjärjestyksen kanssa ristiriitainen osakassopimus merkitsee, että he ovat luopuneet oikeudestaan vedota yhtiöjärjestykseen. (Mäkelä 2013, 182–185.)

Yhtiöjärjestyksen lunastuslausekkeen käyttöönotto edellyttää saantoa siitä, että osakkeet ovat syystä tai toisesta vaihtaneet omistajaa. Osakkaan kuolemaa ei pidetä saantona, joka laukaisee lunastuslausekkeen, vaan siihen vaaditaan myös perinnönjako. Jos halutaan, että kuolemantapaus laukaisee muiden osakkaiden lunastusoikeuden, vaaditaan muuntolausekkeen tekeminen. Muuntolausekkeella muutetaan osakkeiden luonnetta ja niiden muuntumiseen ei tarvita saantoa, vaan muuntuminen on mahdollista kytkeä mihin olosuhteeseen tai olosuhdemuutokseen. Osakassopimukseen ja yhtiöjärjestykseen on syytä ottaa mukaan lauseke, jonka mukaan osakkaan kuolema muuttaa hänen osakkeensa lunastusehtoiseksi. (Mäkelä 2013, 186–187.)

4 Kohdeyrityksen sukupolvenvaihdoksen toteuttaminen

4.1 Sukupolvenvaihdos elinaikana

Kohdeyrityksen sukupolvenvaihdoksen toteuttaminen yrittäjän elinaikana voidaan tehdä usealla tavalla. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan kauppaa käypään hintaan, lahjanluonteista kauppaa ja lahjaa sukupolvenvaihdoksen tekotapoina. Tarkastelua varten tulee määrittää yrityksen arvo, joka on perustana vaihtoehtojen laskemiselle. Laskelmien avulla voidaan tehdä päätelmiä siitä, mikä sukupolvenvaihdoksen toteuttamisen vaihtoehdoista on verotuksellisesti edullisin.

4.1.1 Kohdeyrityksen arvonmääritys

Kohdeyrityksen arvonmääritys tehdään Verohallinnon ohjeistuksen mukaisesti tuotto- ja substanssiarvojen avulla, koska yrityksellä eikä osakkeilla ole markkinahintaa, vertailuluovutusta ei voida soveltaa eikä yritystä tarjota julkisesti myytäväksi tarkasteltavassa tilanteessa. Yrityksen tuottoarvon määrittämiseen käytetään kolmen viimeisimmän tilikauden tulosta, jotka ovat olleet 97.284, 100.000 ja 6.700 euroa. Tilikausien tulokset ovat vuosilta 2011, 2012 ja 2013. Yrityksellä ei ole satunnaisia eriä, joten vähennyksiä ei tarvitse tehdä. Yrityksen tuottoarvo saadaan laskemalla tilikausien tulosten keskiarvo ja pääomittamalla se 15 prosentin korkokannalla. Näin laskemalla kohdeyrityksen tuottoarvoksi muodostuu 453.298 euroa.

Vuosi	2013	2012	2011
Tulos	6.700	100.000	97.284
Yhteensä	203.984		
Keskiarvo	67.995		
Pääomitus 15 %	453.298		

Yrityksen kolmen viimeisimmän tilikauden tuloksista lasketaan keskiarvo ($6.700 + 100.000 + 97.284 / 3 = 67.995$), joka pääomitetaan verottajan 15 % korkokannalla, jolloin tuottoarvoksi saadaan $67.995 / 0,15 = 453.298$ euroa.

Yrityksen substanssiarvo lasketaan viimeisimmän vahvistetun tilinpäätöksen perusteella. Tilinpäätöstiedot ovat vuodelta 2013. Substanssiarvo saadaan laskemalla yrityksen varojen ja velkojen erotus. Yrityksen varat arvostetaan Verohallinnon ohjeistuksen mukaisesti 769.232 euroon ja velat 161.192 euroon, jolloin yrityksen osakkeiden substanssiarvoksi muodostuu 608.131 euroa.

Varat		Velat	
Käyttöomaisuus	429.231	Vieras pääoma	161.192
Vaihto-omaisuus	0		
Rahoitusomaisuus	340.001		
Yhteensä	769.232	Yhteensä	161.192

Käyttöomaisuuteen sisältyy yrityksen aineettomat oikeudet, koneet ja kalusto sekä käyttöomaisuusarvopaperit (1.932 + 214.615 + 212.684). Koneet ja kalusto on arvostettu niiden todennäköiseen luovutushintaan, koska kohdeyrityksen varallisuus muodostuu merkittävältä osin työkoneista ja ajoneuvoista (Verohallinto 2012, 33). Yrityksellä ei ole vaihto-omaisuutta, joten se merkitään nolaksi. Yrityksen rahoitusomaisuuteen kuuluvat myyntisaamiset, muut saamiset ja siirtosaamiset sekä rahat ja pankkisaamiset (102.000 + 14.620 + 65.960 + 1.021 + 156.400). Yrityksen vieras pääoma koostuu pitkä- ja lyhytaikaisista lainoista rahoituslaitoksilta, lyhytaikaisista ostoveltoista, lyhytaikaisista siirtoveltoista ja muista veltoista. (29.238 + 36.116 + 61.632 + 34.206).

Koska substanssiarvo ylittää yrityksen tuottoarvon, yrityksen käypänä arvona voidaan pitää verohallinnon ohjeiden mukaisesti substanssiarvoa. Sukupolvenvaihdosvaihtoehtojen laskemisessa kohdeyrityksen käypänä arvona pidetään siis substanssiarvoa. Kohdeyrityksen ulkona oleva osakekanta muodostuu 494 osakkeesta, jolloin yhden osakkeen matemaattinen arvo saadaan jakamalla yrityksen käypä arvo, eli tässä tapauksessa substanssiarvo, ulkona olevien osakkeiden lukumäärällä. Kohdeyrityksen osakkeen matemaattiseksi arvoksi saadaan 1.231 euroa.

4.1.2 Kauppa käypään hintaan

Kauppa käypään hintaan tarkoittaa tilannetta, jossa luopuja myy osakkeet jatkajalle käypään hintaan. Kohdeyrityksen tapauksessa yrityksen toimintaa jatkaisi joko omistajan lapsi tai joku perheen ulkopuolelta, mutta kuitenkin luonnollinen henkilö. Jos toimintaa jatkaa joku perheestä, tuloverolain luovutusvoittoverotusta koskevia säännöksiä voidaan soveltaa tapaukseen. Tuloverolain (TVL 48.1) mukaan luovutusvoitto on verovapaata, kun luopujan luovuttamat osakkeet oikeuttavat vähintään 10 prosentin osuuteen yrityksestä, jatkajana ovat lapsi yksin tai yhdessä puolisonsa kanssa, lapsenlapsi, sisar tai veli ja luopuja on omistanut osakkeet vähintään kymmenen vuotta. Jatkajan täytyy myös jatkaa yritystoimintaa vähintään viiden vuoden ajan (Verohallinto 2013a.) Jos kohdeyrityksen toimintaa jatkaa omistajan lapsi, ehdot täytyvät ja luovutusvoitto on verovapaata.

Luopujan myydessä osakkeet käypään hintaan, jatkajalle tulee maksettavaksi varainsiirtovero, joka on tällä hetkellä 1,6 %. Tässä tapauksessa varainsiirtoveron määräksi tulee $608.131 \times 1,6 \% = 9.730$ euroa. Kaupan kokonaiskustannukseksi tulisi tällöin 617.861 euroa.

Jos kaupan hinta on 76 prosenttia käyvästä arvosta eli 462.180 euroa, sukupolvenvaihdosta ei katsota alihintaiseksi tai lahjaksi. Varainsiirtoveron määrä 462.180 eurosta on 7.395 euroa, ja tällöin kaupan kokonaiskustannukset olisivat 469.575 euroa.

Kun yritystoiminnan jatkaja tulee perheen sisältä, sukupolvenvaihdoksen ainut veroseuraamus on varainsiirtovero, jos vaihdos toteutetaan osakekaupalla. Jos yritystoiminnan jatkaja tulee perheen ulkopuolelta, tulee yritystoiminnan luovuttajan maksaa luovutusvoittovero (Taulukko 4). Luovutusvoittovero määräytyy osakkeiden myyntihinnan perusteella. Koska todellista myyntihintaa ei tiedetä, käytetään hintana substanssiarvoa. Substanssiarvosta poistetaan hankintameno yrityksen osakkeiden todellinen hankintameno, joka on 10.000 euroa. Tällöin luovutusvoitoksi tulee 598.131 euroa.

2014	veroprosentti 30 %	yli 40.000 euroa 32 %
------	--------------------	-----------------------

Taulukko 4. Pääomatuloverotaulukko. (Verohallinto 2012.)

Luovutusvoitosta maksetaan veroa pääomatuloveron mukaisesti 32 %, koska määrä ylittää 40.000 euroa. Tällöin luovuttajan myydessä yritys käypään hintaan yrityksen ulkopuolelta tulevalle jatkajalle, hänen maksettavakseen tulee 191.402 euron suuruinen luovutusvoittovero.

4.1.3 Lahjanluonteinen kauppa

Kun myytävien osakkeiden hinta on yli 50 prosenttia mutta alle 75 prosenttia, kaupan katsotaan olevan lahjanluonteinen. Lahjavero voidaan huojentaa kokonaan, jos kohdeyrityksen kauppahinta on yli 50 prosenttia käyvästä arvosta ja verovelvollinen jatkaa lahjana saaduilla varoilla yrityksen toimintaa. Lahjanluonteisen kaupan halvin vaihtoehto voidaan selvittää laskemalla.

I veroluokan (1.1.2015 lähtien) mukaan:

%	Kauppahinta	Lahjan osuus	Lahjavero yhteensä
51	310.147	297.984	42.427
60	364.879	243.252	33.123
65	395.285	212.846	27.954
70	425.692	182.439	23.311
75	456.098	152.033	19.055

II veroluokan (1.1.2015 lähtien) mukaan:

%	Kauppahinta	Lahjan osuus	Lahjavero yhteensä
51	310.147	297.984	93.575
60	364.879	243.252	75.513
65	395.285	212.846	65.479
70	425.692	182.439	55.445
75	456.098	152.033	45.411

Lahjanluonteisesta kaupassa osakkeiden myyntihinnasta on maksettava kahden prosentin varainsiirtovero varainsiirtoverolain (931/1996) mukaisesti. Varainsiirtoveroksi muodostuu eri vaihtoehtoilla:

%	Kauppahinta	Varainsiirtovero
51	310.147	4.962
60	364.879	5.838
65	395.285	6.325
70	425.692	6.811
75	456.098	7.298

Lahjaluonteisen kaupan kokonaisverorasitus perheen sisältä tai lähipiiristä tulevalle jatkajalle olisi jokin seuraavista:

%	Kauppahinta	Lahjavero	Varainsiirtovero	Kokonaisvero
51	310.147	42.427	4.962	47.389
60	364.879	33.123	5.838	38.961
65	395.285	27.954	6.325	34.279
70	425.692	23.311	6.811	30.122
75	456.098	19.055	7.298	26.353

Jos yrityksen toimintaa jatkaa perheen ulkopuolelta tullut henkilö, kokonaisverorasitus eri vaihtoehdoilla näyttäisi seuraavalta:

%	Kauppahinta	Lahjavero	Varainsiirtovero	Kokonaisvero
51	310.147	93.575	4.962	98.537
60	364.879	75.513	5.838	81.351
65	395.285	65.479	6.325	71.804
70	425.692	55.445	6.811	62.256
75	456.098	45.411	7.298	52.709

Laskelmista on nähtävissä kauppahinnan suuruus, siihen kohdistuvat lahjavero ja varainsiirtovero sekä kokonaisverorasitus.

Kun osakkeiden myyntihinta on 51 – 75 prosenttia yrityksen käyvästä arvosta ja perheen sisältä tullut jatkaja jatkaa yrityksen toimintaa saamallaan varoilla, huojennusehdot täyttyvät kohdeyrityksessä. Tällöin jatkajalle jää maksettavaksi ai-noastaan varainsiirtovero. Verotuksellisesti edullisin vaihtoehto on, jossa kaup-pahinta on 51 prosenttia, jolloin jatkajan maksettavaksi jää varainsiirtoveron määrä 4.962 euroa.

Jos yrityksen toimintaa jatkaa perheen ulkopuolelta tullut henkilö, huojennuseh-dot eivät täyty, joten jatkajan on maksettava myös lahjavero. Jatkajalle verotuk-sellisesti edullisin vaihtoehto on jossa kauppahinta on 75 % jolloin jatkajan ko-konaisverorasitus on 52.709 euroa, mutta tämä ei ole kokonaiskustannuksiltaan halvin vaihtoehto.

4.1.4 Lahja

Sukupolvenvaihdoksen voi toimittaa myös antamalla yrityksen osakkeet lahjana jatkajalle. Kun omaisuutta lahjoitetaan, lahjan saajan on maksettava lahjaveroa. Varainsiirtoveroa ei makseta vastikkeettomasta luovutuksesta.

Yrityksen käypä arvo on 608.131 euroa. Perheen sisältä tullut jatkaja maksaa lahjaveroa ensimmäisen veroluokan (Taulukko 1) mukaan $17 \% \times (608.131 - 200.000) + 25.770 = 95.152$ euroa.

Jotta sukupolvenvaihdoksen lahjaveron verohuojennus voidaan laskea, tarvi-taan yrityksen vertailuarvo. Vertailuarvo lasketaan yrityksen varojen ja velkojen erotuksen muodostamasta nettovarallisuudesta, josta lasketaan 40 prosentin osuus vastaamaan yrityksen vertailuarvoa.

Yrityksen nettovarallisuuden, eli substanssiarvon, tiedetään olevan 608.131 eu-roa, mutta vertailuarvoa laskettaessa nettovarallisuudesta on vähennettävä jaet-tavaksi päätettyjen osinkojen määrä. Tällöin kohdeyrityksen nettovarallisuudeksi vertailuarvoa varten jää 558.794 euroa ($608.131 - 49.337$). Vertailuarvo saa-daan laskemalla $558.794 \text{ euroa} \times 40 \% = 223.518$ euroa. Arvoa apuna käyttäen voidaan laskea lahjaveron osuus huojennuksen jälkeen, jolloin lahjavero-huojennukseksi tulee $17 \% \times (223.518 - 200.000) + 25.770 = 29.768$ euroa.

Lahjaverojen käyvän arvon ja vertailuarvon erotus on 65.384 euroa ($95.152 - 29.768$). Lahjaveron käyvästä arvosta ja verottajan hyväksymän huojennusmäärän (850 euroa) erotukseksi tulee 94.302 euroa. Erotuksista pienempi vähennetään maksuunpantavasta veron määrästä eli 95.152 eurosta, jolloin veron määräksi jää 29.768 euroa.

Sukupolvenvaihdoksen osittaishuojennuksen täytyessä kohdeyrityksen lahjaveron määräksi jää 29.768 euroa, kun yrityksen toimintaa jatkaa joku perheestä.

Tilanteessa, jossa jatkaja tulee yrityksen ulkopuolelta, lahjaveron määrä on seuraava:

Yrityksen käypä arvo on 608.131 euroa. Perheen ulkopuolelta tullut jatkaja maksaa lahjaveroa toisen veroluokan (Taulukko 2) mukaan $33 \% \times (608.131 - 50.000) + 11.740 = 195.923$ euroa.

Tiedetään, että yrityksen vertailuarvo on 223.518 euroa, jolloin verohuojennuksen määrä on II veroluokan mukaan laskettuna $33 \% \times (223.518 - 50.000) + 11.740 = 69.001$ euroa.

Lahjaverojen erotus käyvästä arvosta ja vertailuarvosta on 126.922 euroa ($195.923 - 69.001$). Lahjaveron käyvästä arvosta ja verottajan hyväksymän huojennusmäärän erotukseksi tulee 195.073 euroa. Erotuksista pienempi vähennetään maksuunpantavasta veron määrästä eli 195.923 eurosta, jolloin veron määräksi jää 69.001 euroa.

Sukupolvenvaihdoksen osittaishuojennuksen täytyessä kohdeyrityksen lahjaveron määräksi jää 69.001 euroa, kun yrityksen toimintaa jatkaa joku perheen ulkopuolelta.

4.2 Sukupolvenvaihdos elinajan jälkeen

Kohdeyrityksen tapauksessa yrityksen yleisten perustamiskirjojen lisäksi ei ole osakassopimuksia tai edunvalvontavaltakirjoja. Yrityksen avainhenkilöt ovat tehneet keskinäisen testamentin, jonka sisältö on henkilökohtainen. Testamentti tulee täytäntöön siinä vaiheessa, kun omistaja kuolee, joten tässä tutkimuksessa voidaan vain esittää ehdotuksia siitä, millaisella testamentilla voidaan turvata

yrittäjän yrityksen toiminnan jatkuvuus tulevaisuudessa. Samalla tavalla toimitaan osakassopimusten ja edunvalvontavaltakirjojen kanssa. Tutkimuksen teorian pohjalta voidaan esittää ratkaisutapoja kohdeyritykselle ja perustella, tulisiko kohdeyrityksen suunnitella osakassopimusten tai edunvalvontavaltakirjojen laatimista tässä vaiheessa yrityksen toimintaa. Osakassopimukset ja edunvalvontavaltakirjat voivat olla hyödyksi elinaikana tapahtuvalle sukupolvenvaihdokselle ja varsinkin silloin, jos omistaja tulee toimintakyvyttömäksi tai menehtyy.

4.2.1 Testamentin merkitys

Kohdeyrityksen testamentin olemassaolosta tiedetään mutta sen sisältöä ei. Tutkimuksessa voidaan vain antaa suositus siitä, millainen testamentin olisi oltava kohdeyrityksen tapauksessa, jotta yrittäjän kuoleman jälkeinen sukupolvenvaihdos on mahdollisimman helppo ja edullinen. Testamentilla on mahdollista vaikuttaa perintöveron määrään.

Tutkimuksen kohteena olevassa tapauksessa yrittäjä voi antaa testamentillaan hallinta-, käyttö-, tuotto- tai omistusoikeuden yrityksen osakkeisiin. Tällöin perintövero tulee maksettavaksi sille, joka saa omistusoikeuden osakkeisiin. Jos yrittäjä testamenttaa osakkeiden hallinta- ja tuotto-oikeuden, testamentin saaja ei maksa perintöveroa, mutta osinkotulot verotetaan normaalin käytännön mukaisesti. Osakkeiden omistusoikeus tulisi antaa henkilölle, joka oletettavasti jatkaa yritystoimintaa kohdeyrityksessä yrittäjän kuoleman jälkeen. Hallintaoikeustestamenttikin on mahdollinen, jolloin testamentin saaja saa käytettäväkseen osakkeiden tuottamaa päätösvaltaa.

Kohdeyrityksen tapauksessa tulee pohtia, kannattaako osakkeiden hallinta ja omistus jakaa puolison ja perillisen kesken. Helpoin ratkaisu olisi antaa puolisolle sekä hallinta- että omistusoikeus, mutta se ei ole välttämättä halvin ratkaisu. Toisaalta jos omistus- ja hallintaoikeus erotetaan, voi syntyä ongelmia yrityksen päätöksentekoon, koska päätöksenteossa on siten mukana useampi taho. Leskelle on mahdollista antaa täysi määräysvalta yritykseen omistusoikeustestamentilla. Lasten asema voidaan turvata testamenttaamalla osakkeet tai niistä tuleva tuotto lapsille lesken jälkeen. Testamentilla on mahdollista antaa leskelle oikeus luovuttaa osakkeet hänen elinaikanaan, jolloin leski jatkaisi yritystoimin-

taa omistusoikeustestamentin mukaan ja voisi myydä osakkeet tarvittaessa, mutta ei voisi testamentata omaisuuttaan muille.

Testamenttia laatiessa on otettava huomioon pesän omaisuuden ja lasten laki-oikeuksien vaikutus. Jos leskellä on tarpeeksi omaisuutta, lakiosat jaetaan tästä omaisuudesta. Omaisuuden määrän ollessa liian pieni leski maksaa lakiosat omana rahana tai ulkoisena rahoituksena. Kohdeyrityksen tapauksessa lapset ovat täysi-ikäisiä, jolloin lapsilla on oikeus jättää lakiosansa vaatimatta, vaatia se osittain tai jättää se odottamaan. Vaikka leski saisi omistusoikeuden yritykseen testamentilla, hänellä on mahdollisuus ottaa vastaan vain osittainen omistusoikeus. Tällöin leski voi pitää itsellään hallintaoikeuden, mutta antaa lapsille omistusoikeuden, jolloin osakkeiden tuotto menee lapsille, ellei testamentissa ole määrätty toisin. Jos yritystoimintaa jatkaa lesken sijasta lapsi tai lapset, omistusoikeus tulisi kohdistaa hänelle tai heille.

Kohdeyrityksen toimintaa harjoittavalla avioparilla ei tiedetä olevan avioehtosopimusta. Tällöin yritystoimintaa harjoittavalle aviopuolisolle voi aiheutua huomattava taloudellinen rasitus mahdollisen tasingon maksamisesta. Rasitus on huomattava esimerkiksi silloin, jos toisella aviopuolisolla ei ole omaisuutta juuri lainkaan ja tasinko on puolet yrityksen nettoarvosta. Vaikka avioehtosopimuksen laatiminen on mahdollista milloin vain, se ei välttämättä ole tarpeellista. Testamentissa ja lahjakirjassa voidaan määrätä, että testamentinsaajan tai lahjansaajan puolisoille ei ole avio-oikeutta luovutettuun omaisuuteen tai omaisuuden tuottoon.

4.2.2 Osakassopimuksen merkitys

Osakassopimuksella on mahdollista sopia osakkaan toimintakyvyttömyyden tai kuoleman seurauksista ja se sitoo vain sen osapuolia, osakkeenomistajia. On tärkeää, että yrityksessä varaudutaan ja yrityksen toiminnan jatkuvuus voidaan turvata riippumatta osakkaan kohtalosta. Kohdeyrityksessä tulisi miettiä, miten yrityksen toiminnan jatkuvuus taataan osakkaan kuollessa. Kohdeyrityksellä ei ole osakassopimuksia. Yrittäjän menehtyessä omistajuus pysyy perheen sisällä, ellei testamentissa ole määrätty toisin. Perimisjärjestyksen mukaan lapset perivät osakkaan, mutta onko se haluttu lopputulos. Kohdeyrityksen tapauksessa

osakkaan kuollessa kuolinpesästä tulee yhtiön osakas. Kuolinpesän osakkaat ja yrityksen osakkaat olisivat siis samoja henkilöitä. Yrityksen kohdalla tulisi miettiä, onko kohdeyrityksen osakkailla halua tai kykyä ja taitoa tulla osakkaan tilalle.

Osakassopimukseen tai yhtiöjärjestykseen voidaan kirjata lunastuslauseke, jonka mukaan kuolemantapauksessa osakkaan osakkeet on lunastettava tai ne voidaan lunastaa kuolinpesästä, jos lunastukseen oikeutetut ja kuolinpesä niin haluavat. Kohdeyrityksen kohdalla nämä olisivat samoja henkilöitä, ellei testamentissa ole määrätty toisin. Jos lunastukseen oikeutettuja on useampi, tulee oikeutetuille määrätä keskinäinen etusijajärjestys, mikä voi muodostua ongelmaksi perheyriyksessä. Lunastuslausekkeella vältytään ottamasta kuolinpesää mukaan päätöksentekoon. Kohdeyrityksen tapauksessakin se voisi olla hyödyllistä, koska tällä tavalla kuolinpesä ja yritys voidaan pitää erillisinä vaikka kyseessä onkin sama perhe. Lunastuslausekkeen perusteella kuolinpesä saa helpommin käsiteltävää omaisuutta osakkeiden tilalle eli rahaa. On kuitenkin pohdittava, kannattaako rahaa siirtää kuolinpesälle, josta saadusta omaisuudesta maksetaan perintövero.

Lausekkeella voidaan antaa myös perillistaholle mahdollisuus ryhtyä harjoittamaan yritystoimintaa sillä ehdolla, että perillinen sitoutuu noudattamaan osakassopimusta. Lunastusoikeus voidaan antaa myös muille osakkaille tai yhtiölle. Osakkeiden lunastushinta voidaan sopia osakassopimuksessa. Jos omistajapiirin halutaan pysyvän samana, hinta kannattaa asettaa mahdollisimman alas. Kuolemantapauksessa on otettava huomioon yhtiön ja muiden osakkaiden varallisuusasema, heidän mahdollisuutensa osakkeiden lunastamiseen ja kuolinpesän aseman turvaaminen. Lunastushintaa mietittäessä kannattaa pitää mielessä osakkeen mahdollinen markkinahinta, jotta verotuksen toimittaja voi hyväksyä lunastuslausekkeessa määritellyn hinnan.

Kohdeyrityksen yhtiöjärjestykseen on kirjattu lunastuslauseke, mutta ei muuntolauseketta. Tällöin osakkaan kuolemaa ei pidetä saantona, joka laukaisee lunastuslausekkeen, vaan siihen vaaditaan myös perinnönjako. Yhtiöjärjestykseen on syytä kirjata muuntolauseke, jolloin osakkaan kuolema muuttaa hänen osakkeensa lunastusehtoiseksi.

4.2.3 Edunvalvontavaltakirjan merkitys

Tilanteeseen, jossa osakas joutuu toimintakyvyttömäksi eikä pysty huolehti-
maan yhtiön omaisuudesta ja sen asioista, pystytään varautumaan edunvalvon-
tavaltakirjalla. Kohdeyrityksen kohdalla yrittäjä-omistajan merkitys yritystoimin-
taan on suuri ja hän omistaa myös osake-enemmistön. Toimintakyvyttömyysti-
lanteessa yrittäjän äänet jäävät käyttämättä sekä toimitusjohtajan työt hoitamatta.
Päätösvalta siirtyy tällöin varajäsenelle. Jos varajäsentä ei ole, tulisi miettiä
edunvalvontavaltuutetun nimeämistä, ehkä useammankin. Edunvalvontavaltakirjan
etuna on, että se voidaan tehdä etukäteen ja sen voi tehdä useammalle,
itsenimetyille henkilöille. Edunvalvontavaltakirjassa voidaan määrittää jokaiselle
valtuutetulle omat tehtäväkentät tai henkilö on mahdollista valtuuttaa vain yhtä
tehtävää varten. Koska kohdeyrityksessä yrittäjän merkitys yrityksen operatiivi-
seen toimintaan ja päätöksentekoon on suuri, yrittäjän toimintakyvyttömyyteen
tulisi varautua etukäteen.

Kohdeyrityksen kohdalla edunvalvontavaltakirja olisi hyödyllinen, varsinkin jos
valtuutetuille määrätään omat tehtäväkentät. Yrittäjillä on mahdollista vaikuttaa
siihen, kuka valtuutetuksi valitaan ja millä perusteella. Varavaltuutetut kannattaa
myös miettiä etukäteen, koska päävaltuutettu voi olla estynyt toimimasta.

4.2.4 Perintöverotus

Jos sukupolvenvaihdosta ei tehdä omistajan elinaikana, yritys siirtyy jatkajalle
perintönä, jolloin maksettavaksi tulee perintövero. Perintöveron määrä riippuu
siitä, kuka yrityksen toimintaa jatkaa ja minkä arvoinen perintö on. Jos jatkajana
on omistajan lapsi, perintövero määräytyy ensimmäisen veroluokan mukaisesti.
Perintöveron huojennusehdot täyttyvät, jos yritys tai sen osa luovutetaan, saaja
jatkaa yrityksen toimintaa ja huojennettavan veron määrä on yli 850 euroa. Jos
jatkajaksi on testamentattu yrityksen ulkopuolelta tuleva henkilö, perintövero
määräytyy toisen veroluokan mukaisesti. (Verohallinto 2013a.)

Kohdeyrityksen tämän hetkessä tapauksessa ilman osakassopimuksia, edun-
valvontavaltakirjoja tai tietoa testamentin sisällöstä oletetaan, että periminen
tapahtuu perimisjärjestyksen mukaisesti. Tällöin osakkaan perii hänen lapsensa
ja perintö jaetaan pääsääntöisesti heille tasan. Mahdolliset ennakkoperinnöt,

joita ei tällä hetkellä ole, on otettava huomioon. Leskellä on oikeus hallita jäämistöä jakamattomana, jolloin perinnönjako tehdään vasta lesken kuoltua. Rintaperillisillä on kuitenkin oikeus vaatia pesän jakoa heti siten, että sovitaan omaisuuserien jaosta muiden perillisten kesken, vaikka leskelle jääkin hallintaoikeus niihin.

Perintövero määräytyy ensimmäisen tai toisen perintöveroasteikon mukaan riippuen siitä, onko perinnön- tai testamentinsaaja lähisukua vai ei. Kohdeyrityksen tilanteessa rintaperillisiä on neljä, jolloin perimisjärjestyksen mukaan omaisuus jaetaan heille tasan mukaan luettuna yritys. Lasten perintövero määräytyy ensimmäisen perintöveroasteikoin mukaisesti.

Osa perintöverosta voidaan jättää maksuunpanematta, jos huojennusedellytykset täyttyvät: veronalaiseen jäämistöön liittyy yritys tai sen osa, perinnön- tai testamentin saaja jatkaa yritystoimintaa saamassaan yrityksessä ja huojennettavan perintöveron määrä on yli 850 euroa. Kohdeyrityksen tilanteessa kaikkien lapsien tulisi jatkaa yritystoimintaa, jotta sukupolvenvaihdoshuojennus tulisi kaikkien kohdalla mahdolliseksi.

Jos kaikki lapset eivät ole halukkaita jatkajia, tulisi yritysvarallisuus silloin kohdistaa mahdolliselle jatkajalle. Sukupolvenvaihdoshuojennus lasketaan yrityksen vertailuarvoa käyttäen kuten lahjaveronkin kohdalla.

Jos jatkajana olisi yksi yrittäjän lapsista, maksaisi hän perintöveroa $17\% \times (608.131 - 200.000) + 23.500 = 92.882$ euroa. Vaihtoehtoisesti yrityksen tullessa perintönä neljälle lapselle yhteisesti, olisi jokaisen perintöveron osuus yrityksestä $14\% \times (152.033 - 60.000) + 3.900 = 16.785$ euroa, jossa summa 152.033 euroa on yrityksen substanssiarvo jaettuna neljällä. Myös perintöverosta on mahdollista tehdä verohuojennus, joka lasketaan vertailuarvoa käyttäen. Verohuojennuksen jälkeen perintöveron määräksi jäisi: $17\% \times (223.158 - 200.000) + 23.500 = 27.437$ euroa tai 6.859 euroa, jos yritys jaetaan lapsille. Yrityksen ulkopuolelta tuleva, mutta testamentin saaja, maksaisi perintöveroa $33\% \times (608.131 - 60.000) + 9.700 = 190.583$ euroa. Tämä koskee ainoastaan perintöverotusta yritysomaisuuden kohdalla, eikä muuta omaisuutta ei ole otettu huomioon.

5 Yhteenveto ja päätelmät

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää sukupolvenvaihdoksen eri toteutustapojen verotuksellista edullisuutta kohdeyrityksen tilanteessa, jossa jatkaja on joko löytynyt yrityksen sisältä tai sen ulkopuolelta. Samalla arvioitiin testamentin, osakassopimusten ja edunvalvontavaltakirjojen merkitystä omistajan kuolemantapauksessa tai hänen tultua toimintakyvyttömäksi.

Tutkimuksessa tarkasteltiin sukupolvenvaihdoksen toteuttamisvaihtoehtoina kauppaa käypään hintaan, lahjanluonteista kauppaa ja lahjaa. Työssä tutustuttiin myös testamenttiin ja perintöön vaihtoehtoisina toteuttamistapoina. Sukupolvenvaihdoksen huojennuksilla huomattiin olevan huomattava vaikutus verojen määrään. Jatkajan ollessa yrityksen sisällä havaittiin, että verotuksellisia kustannuksia ei tulisi varainsiirtoveron ja mahdollisen perintöveron lisäksi lainkaan.

Jos kohdeyritys päättäisi toteuttaa sukupolvenvaihdoksen kaupalla käypään hintaan ja jatkaja on perheenjäsen, kauppa olisi luovutusvoittoverosta vapaata. Maksettavaksi jäisi ainoastaan varainsiirtovero 9.730 euroa ja vaihdoksen kokonaiskustannuksiksi tulisi 617.861 euroa. Jos kaupan hinnaksi asetetaan 76 prosenttia käyvästä hinnasta, sitä ei pidetä lahjanluonteisena kauppana tai lahjana, jolloin varainsiirtoveron määrä olisi 7.395 euroa tämän hetken varainsiirtoveroprosentin mukaisesti. Tällöin jatkajan sukupolvenvaihdoksen kokonaiskustannukset olisivat 469.575 euroa. Jos jatkaja löytyy yrityksen ulkopuolelta, jatkajan kaupan kokonaiskustannuksiksi tulee 617.861 (käypä hinta + varainsiirtovero) ja luovuttajan maksettavaksi jää 191.402 euron suuruinen luovutusvoittovero.

Lahjaluonteinen kauppa aiheuttaisi perheen piiristä löytyvälle jatkajalle varainsiirtoveron, sillä lahjaveron huojennus on mahdollista, kun kaupan hinta on yli 50 prosenttia käyvästä arvosta ja veroedun saaja jatkaa yritystoimintaa. 4.962 euron varainsiirtovero on mahdollinen silloin, kun kaupan hinta on 51 prosenttia kaupan kohteen käyvästä arvosta. Jatkajan kokonaiskustannukset olisivat näin 613.093 euroa. Ulkopuoliselle jatkajalle verotuksellisesti edullisinta olisi vaihtoehto, jossa kaupan hinta on 75 prosenttia kohteen käyvästä arvosta. Vaihtoehto

ei olisi kokonaiskustannuksiltaan edullisin, sillä kaupan arvo olisi 508.807 euroa. Yrityksen osakkeiden luovuttaminen lahjana perheenjäsenelle aiheuttaisi 95.152 euron lahjaveron, joka olisi lahjaveron huojentamisen jälkeen 29.768 euroa. Vastikkeettomista luovutuksista ei makseta varainsiirtoveroa. Yrityksen ulkopuolelta tuleva jatkaja maksaisi lahjaveroa 69.001 euroa.

Jos sukupolvenvaihdosta ei tehdä yrittäjän elinaikana, tapahtuu se yrittäjän kuoleman jälkeen perintönä. Jos yritys on testamentattu jatkajalle, omaisuudesta on kuitenkin maksettava lakiosat täysi-ikäisille lapsille, jos he sitä vaativat. Lakiosan määrä yrityksestä on puolet sen perintöarvosta, jolloin lakiosan määrä olisi 76.016 euroa per lapsi. Jos yritys menee perintönä rintaperilliselle tai -perillisille, perintöveron määrä on huojennuksen jälkeen 27.437 euroa tai 6.859 euroa.

Laskelmista on helposti huomattavissa, että verotuksellisesti edullisin vaihtoehto ei ole välttämättä kokonaisuudeltaan halvin eikä luovutus ole välttämättä halvin verotuksellisesta näkökulmasta katsottuna. Sukupolvenvaihdostilanteessa on oleellista huomata, kenen verotusta pyritään keventämään. Luopujan olisikin hyvä miettiä, onko hänelle tärkeintä iso tuotto vai yrityksen selviäminen. Sukupolvenvaihdosta suunnitellessa on tärkeää ottaa huomioon myös sen rahoituksen merkitys.

Kohdeyrityksen tapauksessa, jossa yrityksen toimintaa jatkaa yrittäjän perheenjäsen, pystyttiin soveltamaan lahjaveron osittais- ja kokonaishuojennuksia sekä luovutusvoittoveron kokonaishuojennusta. Tällöin sovellettavaksi tulivat vain lahjaveron ja varainsiirtoveron. Kun arvioitiin kohdeyrityksen sukupolvenvaihdoksen verotuksellista edullisuutta, päädyttiin tulokseen, että kokonaisverorasituksen perusteella edullisin vaihtoehto on maksaa 51 prosenttia osakkeiden käyvästä arvosta, eli lahjanluonteinen kauppa. Tämä vaihtoehto ei ole kuitenkaan kokonaiskustannuksiltaan halvin. Tapauksessa, jossa jatkaja tulee yrityksen ulkopuolelta, on jatkajalle verotuksellisesti edullisinta ostaa yritys käypään hintaan. Tällöin jatkajalle ei aiheudu välittömiä tuloseuraamuksia. Perintövero voi tulla kyseeseen, jos kauppa tehdään liian alhaiseen hintaan. Kauppa käypään hintaan ei kuitenkaan palvele luovuttajan etua, sillä hänen maksettavaksi tulisi luovutusvoittovero.

Elinajan jälkeen tapahtuvan sukupolvenvaihdoksen toteuttamistapa riippuu pitkälti siitä, mitä yrittäjien keskinäisessä testamentissa on määrätty. Vaikka testamentin sisältöä ei tiedetä, tutkimuksen teorian pohjalta on mahdollista antaa suositus sille, mitä testamentissa kannattaisi ottaa huomioon. Jää yrittäjien harkintaan, onko suositus heidän mielestään sopiva. Tärkein seikka testamentissa on, kuka saa yrityksen omistuksen. Omistusoikeus kannattaa testamentata suoraan henkilölle, jonka tiedetään jatkavan yritystoimintaa, jos se on jo tiedossa. Tällöin on vain huomioitava muiden perillisten asema ja tasapuolinen kohtelu. Ulkopuoliselle yritystä ei kannata antaa perintönä.

Kohdeyrityksen tapauksessa yritystoiminnan jatkaja ei ole vielä selvillä, joten tässä vaiheessa olisi helpointa kirjata testamenttiin puolisolle täysi määräysvalta yritykseen. Kuolemantapauksessa tämä ei ole ehkä halvin vaihtoehto, mutta sillä voidaan mahdollisesti taata yrityksen sujuva toiminta ja päätöksenteko. Jos leskelle annetaan täysi määräysvalta, huomioitava on lesken varallisuustilanne ja lakiosien vaikutus. On mahdollista että leski joutuu maksamaan omistaan, jotta lakiosat saadaan täytettyä. Leskellä on kuitenkin aina mahdollisuus ottaa vastaan vain osittainen omistusoikeus, jolloin hänelle jää esimerkiksi hallintaoikeus yritykseen, mutta tuotto osakkeista menee lapsille, ellei testamenttiin kirjata toisin. Lasten asema turvataan sillä, että leskellä on oikeus luovuttaa osakkeet elinaikaan, mutta ei voi testamentata niitä tai niiden tuottoa. Tällöin lapset saavat osuutensa lesken kuoltua. Tutkimuksen teoriapohjan perusteella voisi suositella, että yritys testamentataan vain yhdelle henkilölle.

Kohdeyritys ei ole varautunut yrittäjän toimintakyvyttömyyteen, mikä on mahdollista tehdä osakassopimuksen ja lunastuslausekkeen sekä edunvalvontavaltakirjan muodossa. Yrittäjän toimintakyvyttömyys tai kuolema ovat suuri riski kohdeyrityksessä, sillä yrityksen toiminta mahdollisesti häiriintyisi tällaisen äkillisen tilanteen seurauksena. Asiaan on syytä varautua jo tässä vaiheessa. Tiedetään, että perimisjärjestyksen perusteella yritys menisi rintaperillisille, mutta testamentissa voi olla toisenlaisia määräyksiä. Perii yrityksen kuka tahansa, on huomioitava, onko kyseisellä henkilöllä tai henkilöillä kykyä ja taitoa tai halua jatkaa yritystoimintaa.

Osakkaan joutuessa toimintakyvyttömäksi on pystyttävä turvaamaan yrityksen toiminta. Jos osakkaalla on varajäsen, hän tulee hoitamaan osakkaan asioita yrityksessä, mutta olisi hyvä pohtia, voidaanko hänen taitoihinsa luottaa, onko henkilöllä tarpeeksi kokemusta. Edunvalvontavaltakirjan etuna on, että se voidaan antaa kenelle tahansa ja etukäteen. Kohdeyrityksen kannattaisi miettiä edunvalvontavaltakirjojen laatimista, sillä koskaan ei voi olla liian varautunut. Valtakirjoja voi kirjoittaa usealle henkilölle, ja kannattaakin, ja heille voi määrätä omat tehtäväkenttensä. Tällä tavoin yrittäjät voivat vaikuttaa itse siihen, kuka ja millä tavalla yritystä pyöritetään tilanteessa, jossa he eivät itse pysty siihen. Edunvalvontavaltuutetullakin tulisi olla varavaltuutettu, jos päävaltuutettu on estynyt.

Yrittäjän kuolemantapauksessa syntyisi tilanne, jossa kuolinpesästä tulisi yhtiön osakas. Toisaalta asialla ei ole suurtakaan merkitystä henkilöiden kannalta, sillä osapuolina ovat samat henkilöt molemmissa, kuolinpesässä ja yrityksessä, ellei testamentti määrää muuta. Kuolinpesä ja yritys on mahdollista kuitenkin pitää erillään toisistaan lunastuslausekkeella. Lunastuslauseke on kirjattu kohdeyrityksen yhtiöjärjestykseen, ja osakassopimus ei ole välttämätön kohdeyrityksen tapauksessa. Yhtiöjärjestykseen kuitenkin syytä kirjata myös muuntolauseke. On kuitenkin huomattava, että koska lunastuslausekkeella kuolinpesä ja yritys eriytyvät, kuolinpesä saa mahdollisista osakkeiden luovutuksesta rahaa. Perintöverotuksen taso on korkea, minkä vuoksi voisi olla viisaampaa pitää raha yrityksessä kuin siirtää se kuolinpesään, varsinkin kun kuolinpesän osakkaat ja yhtiön osakkaat ovat samoja henkilöitä.

Saatujen tulosten perusteella kohdeyrityksen tulisi panostaa siihen, että yrityksen jatkaja löytyy perheen sisältä, jolloin sukupolvenvaihdosedun saa vaihdoksen molemmat osapuolet. Ilman sukupolvenvaihdoshuojennusta kohdeyrityksen veroseuraamukset olisivat huomattavia. Vaikka halukkaita jatkajia löytyisikin perheen sisältä, usean jatkajan vaihtoehto voi olla vaikea yrityksen päätöksenteon kannalta. Päätöksiä voi olla hankala tehdä, jos omistus on jakautunut jokaiselle jatkajalle tasan. Perhey yrityksessä yhden jatkajan valitseminen perheen sisältä voi kuitenkin olla työn takana, varsinkin jos potentiaalisia jatkajia on useampi. Helpointa olisi kuitenkin valita yksi jatkaja, jolloin yritysvarallisuus voidaan

esimerkiksi testamentata suoraan hänelle ja muut perheenjäsenet saavat osuutensa muuten. Tällä tavalla on mahdollista varautua veroihin ja suunnitella vaihdoksen rahoituspuolta etukäteen. Jatkajan tullessa yrityksen ulkopuolelta sukupolvenvaihdos voi sujua mallikkaasti, mutta tällainen vaihtoehto ei ole luovuttajalle edullisin, koska kaikkia sukupolvenvaihdoshuojennuksia ei voida soveltaa.

On kuitenkin mahdotonta sanoa, mikä on varmasti oikein tapa sukupolvenvaihdoksen toteuttamiselle. Yrityksen luovutusvaihtoehtojen määrä ja lainsäädännön jatkuva muuttuminen tuovat omat ongelmansa sukupolvenvaihdoksen suunnitteluun. Tästä syystä suunnitteluun olisi hyvä varata riittävästi aikaa ja hyödyntää asiantuntijoiden tarjoamaa apua. Asiantuntijoiden avulla on mahdollista huomata seikkoja, joita ei itse ole ymmärtänyt ottaa huomioon sukupolvenvaihdosta suunnitellessa.

Tutkimusta ei voida suoraan yleistää, sillä se on tehty kohdeyrityksen tietojen perusteella. On todennäköistä, että tutkimuksen tuloksia ei voida hyödyntää sellaisinaan, jos sukupolvenvaihdos toteutetaan tutkimuksen tekoajankohtaa myöhemmin. Tarkoituksena on silloin, että tutkimusta voidaan käyttää kohdeyrityksen sukupolvenvaihdoksen ohjenuorana ja mallina. Tutkimus saattaa nyt kuitenkin herättää keskustelua kohdeyrityksessä muun muassa toimintakyvyttömyyteen ja/tai kuolemaan varautumisesta. Riski, jossa yrittäjät eivät voi jatkaa yritystoimintaa äkillisen tapahtuman seurauksena, on oleellinen yritykselle ja sen toiminnan jatkumiselle.

Tutkimuksen tekijän henkilökohtaisena tavoitteena oli oppia ymmärtämään sukupolvenvaihdoksessa vaikuttavien tekijöiden merkitys ja selvittää, millaisia tapoja sukupolvenvaihdoksen tekemiseen on. Tarkoituksena oli kehittyä ja oppia uutta niin aiheesta kuin tutkimuksenkin tekemisestä, jota allekirjoittanut ei ole tehnyt koskaan aikaisemmin – ainakaan tässä mittakaavassa. Tärkeimmäksi tavoitteekseni asetin kuitenkin sen, että yritys voi soveltaa tutkimusta ja sen tuloksia omaan käyttöönsä.

Mahdollinen jatkotutkimus kohdeyrityksen tapauksessa voisi liittyä apuyhtiöiden merkityksen selvittämiseen tai miten toimia, jos jatkajaa ei löydykään, ja mahdollisesti myös suunnitella sukupolvenvaihdoksen toteuttaminen alusta loppuun ottaen huomioon muut sukupolvenvaihdokseen liittyvät tekijät.

Taulukot

Taulukko 1. Lahjaverotaulukko ensimmäisessä veroluokassa, s. 26

Taulukko 2. Lahjaverotaulukko toisessa veroluokassa, s. 27

Taulukko 3. Perintöverotaulukko ensimmäisessä veroluokassa, s. 32

Taulukko 4. Perintöverotaulukko toisessa veroluokassa, s. 33

Taulukko 5. Pääomatuloverotaulukko, s. 42

Lähteet

- Andoms 2012. Yrityskaupat. Yrityskaupan lajit. <http://andoms.fi/fi/yrityskaupat/yrityskaupan-lajit>. Luettu 2.5.2014
- Elinkeinoelämän keskusliitto 2014. Mitä teemme. Talous. Perustietoja Suomen taloudesta. Työllisyys. <http://ek.fi/mita-teemme/talous/perustietoja-suomen-taloudesta/tyollisyys/>. Luettu 14.1.2015.
- Elinkeinoelämän keskusliitto 2012. Mitä teemme. Yrittäjyys. Yrittäjyys talouden moottorina. <http://ek.fi/mita-teemme/yrittajyys/>. Luettu 1.1.2015.
- Eriksson P. & Koistinen, K. 2005. Monenlainen tapaustutkimus. Kuluttajatutkimuskeskus. Julkaisuja 4:2005.
- Immonen, R. & Lindgren, J. 2013. Onnistunut sukupolvenvaihdos. Helsinki: Talentum.
- Kukkonen, M. & Walden, R. 2014. 2.painos. Pk-yrityksen verosuunnittelu. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Lakari, T. & Engblom, J. 2012. Käytännön sukupolvenvaihdos: yritysraenteet ja verotus. Helsinki: KHT-media.
- Laine, M., Bamberg, J. & Jokinen, P. 2007. Tapaustutkimuksen taito. Gaudeamus.
- Leppiniemi, J. 1999. Omaisuuden arvo: arvonmääritys, tilinpäätös, verotus. Helsinki: Kauppakaari.
- MBO Partners. 2014. Yritysten myynti. Liikearvo yrityskaupassa. <http://www.mbopartners.fi/liikearvoyrityskaupassa/>. Luettu 7.5.2014.
- Mäkelä, S. 2013. Osakkaan kuolema ja toimintakyvyttömyys. Helsinki: Edita.
- Ossa, J. 2014. Sukupolvenvaihdos ja yritystoiminnan lopettaminen. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus.
- Verohallinto. 2010. Henkilöasiakkaat. Lahja. <http://www.vero.fi/fi-FI/Henkiloasiakkaat/Lahja>. Luettu 20.5.2014.
- Verohallinto. 2012. Syventävät vero-ohjeet. Verohallinnon ohjeet. Varojen arvostamista perintö- ja lahjaverotuksessa koskevan Verohallinnon ohjeen päivittäminen. Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa 1.1.2013 lukien. http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Verohallinnon_ohjeet/Varojen_arvostamista_perinto_ja_lahjaver%2825485%29. Luettu 2.6.2014.
- Verohallinto. 2014. Henkilöasiakkaat. Perintö. <http://www.vero.fi/fi-FI/Henkiloasiakkaat/Perinto>. Luettu 1.1.2015.

Verohallinto. 2013a. Syventävät vero-ohjeet. Elinkeinoverotus. Sukupolvenvaihdos. Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. http://vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Elinkeinoverotus/Sukupolvenvaihdos/Yrityksen_sukupolvenvaihdos_verotuksessa%2827260%29. Luettu 17.12.2014.

Verohallinto. 2013b. Yritys- ja yhteisöasiakkaat. Osakeyhtiö ja osuuskunta. Tuloverotus. Tuloverotus – osakeyhtiö ja osuuskunta. http://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ja_yhteisoasiakkaat/Osakeyhtio_ja_osuuskunta/Tuloverotus. Luettu 26.4.2014.

Verohallinto. 2013c. Henkilöasiakkaat. Lahja. Lahjan arvostaminen ja lahjaveron määrä. http://www.vero.fi/fi-FI/Henkiloasiakkaat/Lahja/Lahjan_arvostaminen_ja_lahjaveron_maara%289205%29. Luettu 20.5.2014.

Verohallinto 2012. Syventävät vero-ohjeet. Henkilöasiakkaan tuloverotus. Pääomatulot. Pääomatulot. http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Henkiloasiakkaan_tuloverotus/Paaomatulot/Paaomatulot%2812005%29. Luettu 13.1.2015.

Yrittäjät. 2009. Yrityksen arvonmääritys. <http://www.yrittajat.fi/file/450e4adf-ad22-4977-9325-f13f10ab9e27/yrityksen>. Luettu 11.5.2014.

Lainsäädäntö

Laki elinkeinotulon verottamisesta 24.6.1968/360.

Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442.

Perintökaari 5.2.1965/40.

Perintö- ja lahjaverolaki 12.7.1940/378.

Tuloverolaki 30.12.1992/1535.

Varainsiirtoverolaki 29.11.1996/931.

Oikeustapaukset

KHO:2011:44

KHO:2011:51